

Bernard Šo

Đavolov učenik

Prevod Stanislav Vinaver

LICA

RIČARD DADŽON

ANDERSON, sveštenik

GENERAL BERGOJN

MAJOR SVINDON

ČIKA TITUS

ČIKA VILJEM

HOKINZ, advokat

KRISTI

BRADNEL, sveštenik

NAREDNIK

GOSPOĐA DADŽON

GOSPOĐA ANDERSON

ESI

Oficiri, vojnici i najamnici engleske vojske, narod.

Događa se krajem XVIII veka, u Americi, u vreme ratova za oslobođenje.

PRVI ČIN

Zima 1777. godine. U čas najzlokobniji, kada se delio dan od crne noći, g-đa Dadžon iz Nju Hampšira, sedi u kuhinji, koja je u istom mahu i glavno „boravište“ u njenoj majurskoj kući, na periferiji varoši Vesterbridža. Ona ne spada u privlačne žene. Nijedna žena ne izgleda bogzna kako posle sedenja celu noć, a lice g-đe Dadžon, čak i u gospođinim najboljim trenucima, smrknuto je, onako izbrazdano borama, kako to već jalov formalizam, i sve navike mrtvog puritanizma mogu da išaraju strastven ponos i mračnu narav. Ona je postarija matrona koja je teška radotala i pritom ništa ne stekla, osim na svome kukavnom oskudnom domu, prevlasti i omraze, i nesposobnog glasa o časnosti i pobožnosti kod suseda, kojima su piće i raspojasanost još uvek u tolikoj meri primamljiviji od religije i ispravnosti, da dobrotu prosto smatraju, samoodricanjem. Ovaj nazor se lako širi i na druga odricanja i samopregore i najzad se uopštava kao nešto što će da obuhvati sve što je neprijatno. I tako će se g-đa Dadžon, budući da je krajnje neprijatna, smatrati za krajnje dobru. Za sve sem za prave zločinačke prestepe i ljubaznosti ma kakve vrste, ona je bezobzirna, i, sledstveno, a da to i sama ne zna, najraspusnija je žena u parohiji, blagodareći činjenici što nikad nije prekršila sedmu zapovest ili izostala jednu jedinu nedelju od presbiterijanske crkve. Godina 1777 jeste ona u kojoj su se strasti podigle usled otpadanja američkih kolonija od Engleske (većma

njihovom sopstvenom težinom nego li njihovom voljom) razbuktale se da prepuknu. I sad, tu tačku ključanja engleski duh idealisao je kao ugušenje ustanka i održavanje britanskog gospodarstva, a američki duh kao odbranu slobode, otpor tiranstvu i prinošenje sebe na žrtvu, na oltar čovekovih praga. Nije nam namera da se upuštamo u tačnost tih idealisanja, dovoljno je da kažemo, bez predubeđenja, da su ona ubedila i Amerikance i Engleze o tome da je za njih najuzvišeniji zadatak naubijati se jedni drugih što više mogu, i da su vojne operacije, u tome cilju, u punome jeku i punome duku moralno podržavane s puno pouzdanja tražnjom obostranog sveštvenstva, upućenom na Boga, da blagoslovi njihovo oružje. Pod takvim okolnostima i mnoge druge žene, sem ove neprijatne g-đe Dadžon, presede celu dragu noć u čekanju novosti. I kao i nju, i njih bi pred zoru savladao san toliko, da su izložene opasnosti da se ne strovale u vatru na kujnskome ognjištu. G-đa Dadžon spava sa šalom prebačenim preko glave, noge su joj na širokoj gvozdenoj rešeci, koja je kao neki basamak prema domaćem oltaru ognjišta, nad kojim visi bakrač na golemoj kuki. Nad čađavom šporetskom pločom nadneo se pokretni ražanj. Običan kujnski sto, odmah kraj g-đe Dadžon. Na stolu sveća u kalajnom svećnjaku. Stolica na kojoj ona sedi, kao i sve ostale u sobi, niti je prevučena za sedenje, niti je farbana, ali budući da ima okrugao rešetkast naslon, a samo sedište da joj je saobraženo uglavnom linijama one koja sedi, može se, donekle, shvatiti i kao paradna, za svečane prilike. U sobi su troja vrata, jedna sa strane ognjišta, koja vode u najbolju spavaću sobu, druga sa suprotnog kraja zida, koja vode u perionicu (za sudove) i vešernicu, a kućevna vrata sa bravom, teškim ključanikom i glomaznim drvenim mandalom, nalaze se na čeonom zidu, između prozora koji je u sredini i ugla koji je do vrata od spavaće sobe. Prema jednoj daščici sa kukama, koja se nalazi između vrata i prozora, mogao bi misaoni posmatrač da nasluti da su domaći muškarci izišli, jer ne vise ni kaputi ni šeširi na kukama. A sa druge strane prozora visi o ekseru sat, sa belim drvenim brojčanikom, crnim gvozdenim tegovima i mesinganom šetalicom. Između sata i ugla, stoji na oniskom stočiću zaključan veliki orman pun prostačke grnčarije. Sa strane naspram ognjišta, između vrata i ugla, nalazi se bestidno ružna sofa, od konjske dlake, naslonjena uz zid. Jedan jedini pogled bačen na njenu površinu pokazao bi da g-đa Dadžon nije sama. Devojka od svojih 16 ili 17 godina pala je po sofi od sna. Ona je divlje, zastrašeno stvorenje, crne kose i mrke kože. NJena kratka haljina iscepana je, sva je oveštala, izmrljana jagodama, i nije bog zna kako čista. Visi o njoj sa slobodom koja, kad se uzmu u obzir mrke noge i bosa stopala, ne daje visoko mišljenje o izobilju njenog donjeg rublja. Iznenada neko kuca na vrata, ali ne toliko jako da bi probudio spavače. Zatim već kucanje koje nešto malo smeta g-đi Dadžon. Najzad neko proba bravu, našto gospođa namah skače.

G-ĐA DADŽON (preteći) De, zašto ne otvaraš vrata? (Ona vidi da je devojka zaspala i u jedu viče) Uh za boga miloga! Ta to je... (drmusajući se) dig se, dig se, čuješ li ti mene?

ESI (seda) Šta je?

G-ĐA DADŽON Dig se, i da te je stid, bezdušni stvore, grešnice jedna, kad možeš da se tako uspavaš, a ovamo ti se ni otac u grobu nije ohladio.

ESI (još iza sna) Nisam htela, same su mi se oči...

G-ĐA DADŽON (prekida je) Naragano, puna si izgovora, poznato nam je već. Oči se sklopile! (Surovo, kako se lupa ponavlja) Zašto ne ustaješ i ne otvaraš stricu? Dosta sam ga se načekala, celu bogovetnu noć. (Ona je grubo vuče sa sofe) De! Moram sama da otvorim, slaba vajda od tebe. Hajde bar malo tu vatru potakni.

Esi unezverena i zaplašena ide vatri i meće panj. G-đa Dadžon odmandaljuje vrata i otvara, u tmulu kujnu ulazi malo svežine i mnogo studij jutarnjeg praskozorja, a takođe i njen drugi sin, Kristi.

KRISTI (debeljušan, priglup, riđ, okrugla lica, mladić od svoje 22 godine, umotan u karirani pled-šal i siv vrskaput. On juri cvokoćući ka vatri i ostavlja g-đi Dadžon da zatvori vrata. Kod vatre) Fff! Ala je ladno! (Smotri Esi i blesavo gleda u nju) Ej, ko si ti? ESI (u zazoru) Esi...

G-ĐA DADŽON A imaš šta i da je pitaš. (Esi) Idi u svoju sobu, dete, i lezi kad nemaš savesti da ostaneš budna. Priča o tebi nije prikladna ni za tvoje rođene uši.

ESI Ja...

G-ĐA DADŽON (bespogovorno) Ne odgovaraj mi, frajlice, budi pokorna i čini šta ti se naređuje. (Esi u suzama, prelazi preko sobe ka vratima kraj sofe) I ne zaboravi da se bogu pomoliš! (Esi izlazi) Ta ona bi pošla sinoć u postelju kao da ništa nije bilo, da sam joj samo ostavila na volju.

KRISTI (flegmatično) Pa, ne može ona da oseti čika Perinu smrt, kao da je rod.

G-ĐA DADŽON Šta ti tu trucaš, dete! Zar mu nije kći, kazna za njegovu pokvarenost i sramotu? (Kidiše svojoj stolici, sednuvši na nju)

KRISTI (blenući, tiho) Kći strika Petra!

G-ĐA DADŽON A što bi inače i bila ovde! Misliš nije mi bilo dosta čuda i pokora dok sam moje rođene kćeri podigla, a već da ne govorim o tebi i tvome propalici bratu, pa da mi se još mili da se majem sa kopiladima tvoga strica.

KRISTI (prekida je sa plašljivim pogledom na vrata na koja je izašla Esi) Pst! Može da te čuje.

G-ĐA DADŽON (diže glas) Neka čuje. Ko se boga boji, ne boji se da đavolju rabotu pravim imenom kazove. (Kristi, bezdušno ravnodušan naspram raspre između Dobra i Zla, blejne u vatru, grejući se) Pa? Dokle misliš tu da se zablenuješ kao tele u šarena vrata? Kakav mi glas donosiš?

KRISTI (skida šešir i šal i ide prema čiviluku da ih obesi) Pop će ti već doneti glas. Evo ga za koji čas, samo što nije.

G-ĐA DADŽON Kakav glas?

KRISTI (izdiže se na prstima, iz zaostale dečaćke navike, pri vešanju šešira, ma da je sasvim visoka rasta da dohvati kuku. On govori sa tupom ravnodušnošću, ako se uzme u obzir priroda saopštenja) I otac je umro.

G-ĐA DADŽON (zgranuta) Tvoj otac!

KRISTI (mrzovoljno, vraćajući se vatri i grejući se opet, poklanjajući vatri više pažnje no svojoj majci) Pa šta? Tu ja nisam ništa kriv. Kad smo stigli u Evinstaun zatekosmo ga bolesna u postelji. On nas najpre nije poznao. Pop je sedeo kod njega, a mene oterao. Umro je u toku noći.

G-ĐA DADŽON (brizne u jetke suhe suze) Dabome, za mene je to težak udes, i te kako težak. Brat njegov, koji je celog života iama bio na sramotu, obešen na državnim vešalima kao buntovnik, a on, tvoj otac, mesto da ostane kod kuće, gde mu je bilo mesto, ide za njim i umire, a sve se svaljuje na moju grbaču. I još mi natovaruju i ovu devojkicu da o njoj vodim brigu. (Jetko iavlja šal preko ušiju) Greh što samo biti može, ako to nije grešno, ne znam šta je grešno!

KRISTI (sporom, volovskom vedrinom, posle pauze) Na kraju krajeva, mislim da će današnji dan ipak biti lep.

G-ĐA DADŽON (koreći ga) Lep dan! A otac ti tek što je umro! Gde ti je osećaj, derane?
KRISTI (tvrdoglavo) Pa što, ja nisam hteo ništa na žao da ti učinim. Držim da čovek sme da iskaže svoje mišljenje kakvo će biti vreme, makar mu i otac bio mrtav.

G-ĐA DADŽON (gorko) Lepa uteha od moje dece! Jedan mi sin lud, a drugi propali grešnik koji je napustio roditeljski dom da živi sa krijumčarima i Ciganima i bitangama, sa šljamom zemaljskim.

Kucanje na vrata.

KRISTI (ne miče se) To je pop.

G-ĐA DADŽON (oštro) Pa? Zar nećeš da pustiš unutra gospodina Andersona?

Kristof, glup kao ćuskija, ide ka vratima. G-đa Dadžon zaroni glavu u ruke, jer je njena udovička dužnost da savlada bol. Hristof otvara vrata i pušta sveštenika, Antonija Andersona, oštroumna, vedra, poslovna presbiterijanskog popa od svojih 50 godina. On ima u svojim pokretima nešto od autoriteta koji mu daje njegovo zvanje, ali taj autoritet je posve svetovnjački, ublažen pomirljivim ponašanjem koje niukoliko ne sluti na udaljenost od sveta i svega što je mirsko. On je jak, zdrav čovek, debelog, punokrvnog potiljka, a oštro izrezana razgaljena usta usečena su između nešto premeonatih kutova. Van spora, odličan duhovnik, ali na svaki vačin čovek koji će umeti i na ovome svegu da se snađe. Možda je on pomalo i svestan toga, (ali nalazi za to izvine), da se on va svetom miri više no što bi to ispravnom presbiterijancu valjalo činiti.

ANDERSON (Kristiju na vratima, gledajući g-đu Dadžon dok skida kaput) Jeste li joj rekli?

KRISTI Izvukla mi je to. (On zatvara vrata, zeva, vuče se ka sofi, seda ka nju i za tren oka zaspao je) Anderson sa saučešćem gleda g-đu Dadžon. Onda veša kaput i šešir na čiviluk. G-đa Dadžon briše oči i pogleda ga.

ANDERSON Sestro, gospod je teško položio svoju ruku na vas.

G-ĐA DADŽON (silno usprotivljena rezignacijom) To je gospodnja volja, valjda, i ja joj se moram prikloniti. Ali držim da je svirepo. Šta je poteglo Timotija u Springtaun i da svakoga opomene da je rod čoveku koga će da vešaju? i (mrsko) koji je to zaslužio, ako je ikad iko zaslužio.

ANDERSON (blago) Oni su bili braća, gospođo Dadžon.

G-ĐA DADŽON Timotije ga za brata nikad nije priznavao od dana našeg venčanja, on je i suviše mene poštovao da bi me vređao takvim svojim bratom. Zar bi onaj samoživni nitkov Petar potegao trideset milja da vidi Timotija na štrangi, a, šta mislite? Ni trideset metara ne bi taj. Pa ipak moram da nosim svoj krst što bolje mogu, i sve to, o što manje reči, to bolje.

ANDERSON (vrlo ozbiljan prilazi vatri, tako da mu vatra bude iza leđa) Vaš najstariji sin bio je prisutan pogubljenju, gospođo Dadžon.

G-ĐA DADŽON (neprijatno iznenađena) Ričard?

ANDERSON (klima glavom) Da.

G-ĐA DADŽON (osvetoljubivo) Neka mu to bude opomena. To može i njemu biti kraj, tome pokvarenom, bludnom, bezbožnom, (Iznenada zastaje, glas joj pada, a ona pita sa očevidnom zebnjom) Je li ga Timotije video?

ANDERSON Jeste.

G-ĐA DADŽON (zadržava dah) Pa?

ANDERSON Samo ga je video u gomili, nisu govorili! (G-đi Dadžon je veoma laknulo, izdiše zadržani vazduh i udobno opet seda) Vaš je suprug bio veoma uzbuđen i dirnut

strahovitim smrću svoga brata. (G-đa Dadžon se prezrivo ceri. Anderson je prekida, pa će je upitati sa nešto negodovanja) Pa zar nije to bilo očekivati, gospođo Dadžon? U tome trenutku on se malo smeškao prema svome bludnom sinu. Poslao je po njega da ga vidi.

G-ĐA DADŽON (njeno strahovanje obnovljeno je) Poslao po Ričarda?

ANDERSON Da, samo što Ričard nije hteo doći. On je poručio ocu, ali žao mi je što moram reći da je poruka bila gadna, gnusna poruka.

G-ĐA DADŽON Šta to?

ANDERSON Da je on uz svoga nevaljalog strica, a protivu svojih dobrih roditelja i ovoga i onoga sveta.

G-ĐA DADŽON (neumoljivo) Biće kažnjen za to, i ovoga i onoga sveta.

ANDERSON To nije u našim rukama, gospođo Dadžon.

G-ĐA DADŽON A jesam li ja to kazala, gospodine Andersone? Nama vele da će zli biti kažnjeni. Što da vršimo svoju dužnost i držimo božji zakon ako nema razlike između nas i onih koji idu za svojim sopstvenim prohtevima, a izlažu potsmehu i nas i božansko slovo svoga Tvorca?

ANDERSON Samo, Ričardov zemaljski otac oprostio mu je, a njegov nebeski sudija, otac je nama svima.

G-ĐA DADŽON (zaboravlja se) Ričardov zemaljski otac je bio zvekan.

ANDERSON (neprijatno dirnut) Oh.

G-ĐA DADŽON (sa prislenkom zazora) De... ja sam Ričardu majka. Pa kad sam ja protivu njega, ko onda ima prava da bude za njega? (Pokušava da ga ublaži) Što ne sednete, gospodine Andersone? Trebala sam vas ranije ponuditi, ali sam! tako uznemirena.

ANDERSON Hvala. (Uzima stolicu pokraj ognjišta i okreće je tako da mu je udobno sedeti kraj vatre. Kada je seo, onda će pridodati tonom čoveka koji zna da otvara teško pitanje) Je li vam Kristi pričao o novom zaveštanju?

G-ĐA DADŽON (sve zebnje natrag se vratile) Novo zaveštanje! Zar je Timotije... (prekida, blene, nesposobna da dovrši pitanje)

ANDERSON Da. U svojim poslednjim časovima promenio je svoju volju.

G-ĐA DADŽON (pobelila od prekog besa) I vi ste mu dozvolili da me pljačka.

ANDERSON Nisam imao tu silu da ga zadržim da rođenom sinu ne da što je njegovo.

G-ĐA DADŽON On nije imao ničega svoga. Njegov novac bio je novac koji sam mu ja donela u miraz. Moje je da raspoložem mojim rođenim parama i mojim rođenim sinom. Ne bi on to smeo učiniti da sam ja bila kraj njega, on je to dobro znao. Zato se i iskrao kao lopov da iskoristi preimućetvo koje mu daje zakon pa da me opljačka i sastavi novo zaveštanje iza mojih leđa. Greh vam na dušu, gospodine Andersone, vama koji ste propovednik Jevanđelja, da vi budete saučesnik u takvome zločinu.

ANDERSON (diže se) Ja ne primam za uvredu ono što ste rekli u prvoj gorčini svoga jada.

G-ĐA DADŽON (prezrivo) Jada!

ANDERSON No, onda razočaranja, ako vam u vašem srcu ta reč izgleda bolja i prikladnija.

G-ĐA DADŽON U mome srcu! Srcu mome! A otkad, moliću, smatrate da su nam naša srca neki pouzdani vodiči?

ANDERSON (nešto osećajući se krivim) Ja, Ovaj...

G-ĐA DADŽON (sa žestinom) Ne lažite, gospodine Andersone. Nama vele da je srce

čovjekovo varljivo mimo sve stvari na svetu i očajno nevaljalo. Moje srce nije pripadalo Timotiju, već onom jadnom pokvarenom bratu njegovom, koji je baš sada završio sa štrangom oko vrata, da, Petru Dadžonu. Vi to znate, stari Eli Hokins, čovek čiju ste predikaonicu vi nasledili, ma da niste dostojni ni da mu odvezete remen na obući, rekao vam je to kad vam je predavao naše duše u amanet. On me je opominjao i podržavao u borbi protivu moga srca i doveo me do toga da se udam za čoveka bogobojažljiva, bar je on to mislio. A šta je drugo do takav zapt učinilo mene ovakvom ženom kakva sam ja? A vi? Vi, koji ste pošli za srcem svojim u braku svom, vi meni govorite o onome šta je u mome srcu. Idite kući ka vašoj lepoj ženi, čoveče, a ostavite mene mojim molitvama. (Okreće se od njega i naglanja se laktovima o sto, utonula u svoje nepravde i ne obraća više na nj nikakve pažnje)

ANDERSON (zaista sklon da umakne) Ne dao blagi bog da se ja umećem između vas i izvora sve utehe! (Ode ka čiviluku za šešir i kaput)

G-ĐA DADŽON (ne gledajući ga) Bog će znati šta da zabrani, a šta da dopusti i bez vaše pomoći.

ANDERSON I kome da oprost, nadam se, pa i Eli Hokinsu i samome meni ako smo ikada vršili propoved protivu njegovog zakona. (Zakopčava kaput i spreman je da ode) Još jednu reč, za poslom, gospođo Dadžon. Valja zaveštanje da bude čitano i Ričard ima prava da mu prisustvuje. On je u varoši, ali imao je uvidavnosti i poručio da ne želi silom dolaziti ovamo.

G-ĐA DADŽON On mora da dođe. Ne očekuje li možda da mi ostavimo kuću njegovog oca njemu za ljubav? Neka svi dođu, što pre došli, pre će otići. Neka im ne posluži zaveštanje kao izgovor da polovinu svoga dnevnog posla izbegnu. Ja ću već biti spremna, ne berite brigu.

ANDERSON (vraćajući se korak dva) Gospođo Dadžon, ja sam imao nekada malo uticaja na vas. Kad sam ga izgubio?

G-ĐA DADŽON (još mu se ne okrećući) Kad ste se oženili iz ljubavi. To vam je odgovor.

ANDERSON Da, to mi je odgovor. (Ode zamišljen)

G-ĐA DADŽON (sebi samoj, misleći na svoga muža) Lopov, lopov! (Ljutito skoči sa stolice, baca šal sa glave i otpočinje poslovati po sobi, da je spremi za čitanje zaveštanja, najpre vrati Andersonovu stolicu opet prema zidu a svoju gura prema prozoru. Tad više na svoj osorni, oštri i gnevan način) Kristi! (Odgovora nema, on čvrsto spava) Kristi! (Drmusa ga) Ta preni se već jednom, nije te ni stid, spavaš, a otac ti umro! (Vraća se stolu, meće sveću na dasku iznad ognjišta, vadi iz fijeke u stolu crven čaršav, koji razastire)

KRISTI (diže se preko volje) Meni se čini, ti želiš da mi ne spavamo dokle god traje žalost.

G-ĐA DADŽON Nije meni do tvojega dusanja. Deder, pomози mi da namestim ovaj sto. (Postave sto usred sobe, Kristijev kraj prema ognjištu, a g-đe Dadžon prema sofi. Kristi pušta sto što može pre, i ide vatri, ostavljajući materi da uredi konačno položaj stola) Samo što nije došao natrag pop sa advokatom i celom porodicom na čitanje zaveštanja, a ti se još čvariš. Idi i probudi onu devojkicu, pa onda da si naložio peč u šupi, ovde ne možeš doručkovati. I da si mi se umio, i da se uljudiš za društvo. (Ove naredbe ona podvlači idući ka ormanu za jestivo, otvara ga, vadi staklo sa vinom koje nije bilo van svake sumnje dirnuto od poslednje porodične svečane prilike, i nekoliko čaša stavlja na

sto. Takođe i dve zelene zdele, na jednu stavlja ječmen hleb i nož uz njega, na drugu istrese nekoliko biskvita iz kutije od kositera, vraća jedan ili dva, a ostale prebroji) Sad pazi, ovde ti je deset biskvita, pazi da bude deset kad se ja vratim. I dalje prste od sitnog grožđa u ovome kolaču. Reci to i Esi. Držim da se smem pouzdati u vas da donesete ovamo punjene tice pod zvonom, a da mi ne razbijete staklo. (Ona vraća kutiju u orman, zatvara ga i meće ključ u džep)

KRISTI (još se skanjera kod vatre) Bolje mesto ptica da si metnula mastioicu, zbog advokata.

G-ĐA DADŽON Samo se ti uzdrži da mp ne odgovaraš. Idi i čini što ti je rečeno. (Kristi se nerado okreće da je poslušaj) Stoj! Digni ovaj drveni kapak, pre nego što odeš, i pusti svetlosti, nećeš valjda da ja vršim sav težak posao u kući a ti, koliki si izrastao zvekan, da mi leventuješ. Kristi vadi prozorsku prečagu iz žljeba i meće je na stranu, pa otvara kapak, prodire sivo jutro. Gospođa Dadžon uzima sa ognjišta svećnjak, duva na sveću i utuli je, fitilj ugasi prstima pošto ih je najpre olizala, i vraća svećnjak na ogradu.

KRISTI (gleda kroz prozor) Evo popadije.

G-ĐA DADŽON (nezadovoljna) Šta! Dolazi?

KRISTI Aha.

G-ĐA DADŽON Šta će joj to da me uznemiruje u ovaj čas dok još nisam odevena kako treba za prijem gostiju.

KRISTI To ti nju pitaj.

G-ĐA DADŽON (preteći) Bolje ti jezik za zube. (Kristi ide mrzovoljno ka vratima, ona za njim, izdajući mu uputstva) Reci onoj devojci da dođe k meni čim doručkuje. I kaži joj da se dotera, da se može pokjzati pred ljudima. (Kristi odlazi i zalupi joj vrata ispred nosa) Lepo ponašanje! (Neko kuca na vrata, ona se okreće i više negostoljubivo) Ulazite! (Ulazi Judita Anderson, popina žena. Judita je mlađa od muža više no dvadeset godina, ma da nikada neće biti tako, puna života kao on. Ona je lepa, otmena i gospodstvena, i bila je toliko razmažena i razgllašena da je o sebi mogla stvoriti mišljenje taman toliko povoljno, te da joj ono da samouverenja koje joj služi umesto snage. Ima ukus za odevanje, a lepe crte lica odaju narav sentimentalnu uobličenu snovima. Čak i njena malena samozadovoljnost ljupka je, kao taština deteta. Stvorenje manje više dirljivo za iole blagonaklonog posmatrača koji zna kako je ovaj svet grub. Sve u svemu uzevši, da se osetiti da je Anderson mogao i na goru naići, a da ona, pošto joj je zaštita potrebna, nije bolje mogla izabrati) Oh, to ste vi, je l te gospođo Anderson?

JUDITA (vrlo učtivo, gotovo pokroviteljski) Da, mogu li vam što pomoći, gospođo Dadžon? Da vam pomognem da raspremite dok nisu došli na čitanje zaveštanja?

G-ĐA DADŽON (kruto) Hvala vam, gospođo Anderson, moja je kuća uvek spremna svakom gostu i dolasku.

JUDITA (sa predusretljivom ljubaznošću) Da, tako je zaista. Možda bi vam bilo draže da nisam dolazila baš sad?

G-ĐA DADŽON Oh jedno više ili manje, to jutros nema značaja. Kad ste već ovde, a vi ostanite. Da ste možda zatvorili vrata. (Judita se smeje kao da hoće da kaže, „Ala sam luda!“ i zatvara vrata sa vidom koji može da vas dovede do besnila, kao da čini nešto naročito lepo i skladno) Sad je bolje! A ja moram malko da se dovedem u red, mislim neće vam teško pasti da zadržite one koji dođu, dok ja ne budem gotova.

JUDITA (graciously joj daje dozvolu) Dabome, na svaki način. Ostavite to meni, i nemojte se, žuriti, gospođo Dadžon. (Veša svoj kaput i kapu na čiviluk)

G-ĐA DADŽON (napola podrugljivo) Ja sam i mislila da će vam to mnogo bolje priličiti nego da kuću rastrebite. (Ulazi Esi) A ti si tu. (Strogo) Hodi ovamo da te pogledam. (Esi joj plašljivo prilazi. Grubo je hvata za ruku i okreće je da vidi rezultat devojčinog staranja da se dovede u red, ti rezultati odaju slabu vežbu a još slabije ubeđenje) Mm! I ti to zoveš kosu zagladiti, dabome. Lako je primetiti šta si ti, i kako su te vaspitali. (Odgurne joj ruku i nastavlja zapovednički) A sada slušaj i radi kako ti se kaže. Da si mi sela u čošak kraj vatre, a kad se društvo skupi, da se nisi usudila govoriti dok te ne pitaju. (Esi odmili ka ognjištu) A treba da te vidi i rod tvoga oca, i da zna da si ovde, ako ćeš da ne krepaš od gladi, nisam ja tu sama, to je njihovo. Bar bi šta pomoći mogli. Samo, da mi tu ne bude govorancije i slobodnog ophođenja prema njima, kao da si sa njima ravna. Jesi li čula? ESI Jesam.

G-ĐA DADŽON Dobro, a sad idi i radi kao što ti je rečeno. (Esi seda jedno kraj kamina, u kutak koji je najdalje od vruga) Ne obraćajte pažnju na nju, gospođo Anderson, ta vi znate ko je ona i šta je ona. Ako vam ma i najmanje bude na smetnji, vi samo meni, a ja ću već sa njom svršiti račune. (Ide u spavaću sobu pošto je nemilosrdnom rukom oštro zalupila vruga iza sebe, kao da čak i ta vrata treba nagnati da čine svoju dužnost)

JUDITA (blagonaklono prema Esi, i nameštajući kolač i vino na stolu da lepše izgleda) Nemoj da te to buni što je tetka s tobom stroga. Ona je vrlo dobra žena i želi tebi dobra. ESI (u jadu koji ne čuje) Da.

JUDITA (neprijatno joj što nije uspela da uteši i ubлагоčestivi Esi i još da ova oceni ljubaznu samilost one primedbe) Nadam se da nećeš sad da se joguniš, Esi.

ESI Ne.

JUDITA Sad si dobra devojka. (Ona meće par stolica do stola, naslon da im je okrenut prozoru, a sa prijatnom sveću da je mnogo okretnija domaćica od gospođe Dadžon) Poznaješ li rodbinu svoga oca?

ESI Ne. Oni s njim nisu hteli opštiti, oni su bili previše pobožni. Otac je katkad govorio o Diku Dadžonu. Ali ja ga nikad nisam videla.

JUDITA (upadljivo iznosi na vidik svoje negodovanje) Dik Dadžon! Esi, želiš li da budeš zbilja valjana i blagodarna devojka i da stalnim dobrim ponašanjem stekneš ovde sebi mesto?

ESI (kao preko mrtva srca) Da.

JUDITA Onda nikad da nisi spomenula ime Ričarda Dadžona, nikad da čak na njega i pomisliš. On je rđav čovek.

ESI Šta je učinio?

JUDITA O njemu ne treba da se raspituješ, Esi. Mlada si još da znaš šta je to rđav čovek. Ali on je i krijumčar, živi sa Ciganima, on ne voli svoju majku ni svoju porodicu, a što bi nedeljom da ide u crkvu, on se bije i karta. U svoju blizinu nikad ga ne puštaj, ni za živu glavu, Esi, i staraj se da ti i svaka žena budete neuprljani od dodira s takvim ljudima.

ESI Da.

JUDITA (opet neraspoložena) Strah me da ti kažeš „da" i „ne", a da ne misliš sasvim od srca, ESI Da. To jest, ja mislim...

JUDITA (strogo) Šta ti misliš?

ESI (gotovo plaćući) Samo, moj otac je bio krijumčar i... (kucanje)

JUDITA Počinju dolaziti. Dakle, upamti šta ti je preporučila tetka, Esi, i budi dobra devojka. (Kristi se vraća sa ispušenim pticama pod staklenim avonom i sa mastionicom, stavlja sve na sto) Dobro jutro, gospodine Dadžone. Hoćete li otvoriti vrata, molim vas,

svet pristiže.

KRISTI Dobro jutro! (Otvara kućna vrata)

Već se odjutrilo prilično, dosta je i svetlo i toplo. Anderson stiže prvi, ostavio je gornji kaput kod kuće. Prati ga advokat Hokins, odrešit čovek srednjih godina, u mrkim kamašnjama i žutim jahaćim čakširama, te liči, koliko na advokata toliko i na seoskog spahiju. NJemu i Andersonu data je svekolika prednost kao pretstavnici učeni staleža. Posle njih dolazi porodica, koju predvodi stariji stric, Viljem Dadžon, širok, bezobličan čovek sa nosom rakijaša, a očevidno je da ni pri stolu nije asket. Niti mu je odelo, niti mu je unezverena žena kao u čoveka kome dobro ide. Mlađi stric, Titus Dadžon, jeste jedan žilav mali jazavičar od čoveka, žena mu je vidljivo i pregolemo gorda na ćemer, oboje je slobodno od onih briga koje Viljem ima oko svog domazluka. Hokins smesta ide živahno ka stolu, uzima stolicu najbližu sofi, pošto je Kristi tu bio postavio mastionicu. On stavlja svoj šešir na pod pokraj sebe i vadi testament. Čika Viljem prilazi vatri i stoji kraj ognjišta, pareći skutove svoga kaputa i ostavljajući gospođu Viljemevicu samu, blizu vrata. Čika Titus, koji je, u ovoj porodici, ugladen svetski čovek koji zna oko dama, spasava je, pruža joj svoju slobodnu ruku i dovodi je pod ruku do sofe, gde seda prisno između svoje sopstvene supruge i bratovljeve.

Anderson veša svoj šešir i čeka da ga Judita oslovi.

JUDITA Oni će odmah doći. Zamolite ih da pričekaju. (Kuca na vrata spavaće sobe. Kad iz sobe dobije odgovor, ona otvara vrata i ulazi unutra)

ANDERSON (zauzima mesto za stolom prekoputa Hokinsa) Naša jadna ucveljeva sestra biće među nama za koji tren. Jesmo li svi na okupu?

KRISTI (na kućevnim vratima, tek što ih je zatvorio) Svi, osim Dika.

Neosetljivost sa kojom je Kristi imenovao otpadnika, vreda moralno čuvstvo porodice.

Čika Viljem tresse glavom lagano i velevažno, u više mahova. Gospođa Titusovica uvlači grčevito dah kroz nos. NJen suprug govori.

ČIKA TITUS No, ja se nadam da će on biti bar toliko pristojan da ne dođe. Ja se tako nadam.

Dadžonovi svi mrmljaju odobravajući, izuzev Kristija koji ide prozoru, tu se gnezdi i motri napolje. Hokins se potajno smeši kao da zna nešto, pa samo da kaže, drugu bi svi pesmu zapevali. Anderson se ne oseća ugodno, ljubav za svečane porodične sednice a naročito pogrebne, ne leži mu u prirodi. Judita se pojavljuje na vratima koja vode u spavaću sobu.

JUDITA (sa nežnomvažnošću) Prijatelji, gospođa Daljon. (Uzima stolicu pokraj kamina i spremila je za gospođu Dadžon, koja dolazi iz spavaće sobe u crnini, sa čistim rupcem na očima. Svi ustaju, osim Esi. G-đa Titusovica i gospa Viljemovica vade isto tako čiste rupce i plaču. Potresan trenutak)

ČIKA VILJEM Hoće li ti učiniti dobro, sestro, da se bogu pomolimo?

ČIKA TITUS Ili da otpevamo koju crkvenu pesmu.

ANDERSON (gotovo prenglo) Bio sam sa sestrom našom, prijatelji, reć od jutros.

Pomolimo se gospodu u srcima našim, da nam blagoslovi početak.

SVI (osim Esi) Amin!

Zatim sedaju svi, osim Judite, koja stoji iza stolice g-đe Dadžon.

JUDITA Esi, jesi li kazala, amin?

ESI (unezverena) Nisam!

JUDITA Onda kaži, kao dobra devojka.

ESI Amin!

ČIKA VILJEM (ohrabrujući) Tako, tako valja! Mi znamo koja ei ti, ali smo voljni da s tobom postupamo dobro, ako ustraješ da budeš dobra devojka. Svi emo mi jednaki pred Prestolom.

Ovo republikansko čuvstvo ne godi ženama, koje su uverene da je Presto upravo ono mesto gde će njihovo starešinstvo, često sumnjivo u ovome svetu, biti priznato i nagrađeno.

KRISTI (na prozoru) Evo ga Dik!

Anderson i Hokins obziru se oko sebe druževno. Esi pogleda sa zračkom radoznalosti koja probija njenu potištenost. Kristof se kezi i blene u vrata, u očekivanju. Svi ostali se skamenili svom silom saznanja svog da Vrlini preti Poruga usled približavanja razmetljivog Poroka. Prokaženi se pojavljuje na vratima, obasjan milošću jutarnjeg sunca koja premaša sve njegove tobožnje zasluge. Na svaki način on je najočitiiji član porodice, ali je njegov izraz bezobziran i podrugljiv, ponašanjem izaziva i potsmeva se, u odelu je živopisno nebrižljiv. Samo što mu čelo i usta odvju vanrednu upornost, a oči su mu oči jednog fanatika.

RIČARD (na pragu, skidajući šešir) Gospođe i gospodo, vaš sluga, vaš prepokorni sluga. (Sa ovom sveobuhvatnom uvredom, baca svoj šešir Kristiju, sa iznenadnošću od koje ovaj potskoči kao nemarni čuvar kapije. U tome dolazi na sred sobe, tu se okrene i vrši smotru nad društvom) Kako svi izgledate srećni! Kako ste mi se obradovali! (Okreće se stolici g-de Dadžon, i njegova usnica strahovito mu obnažava očnjake kada mu je pogled susreo njen pogled neprekrivene mržnje) Elem, majko, čuva se spoljni izgled, kao i običio? Tako valja, jakako! (Judita se uočljivo uklanja iz njegovog susedstva na drugu stranu kujne i nagonski se uhvatila za haljinu kao da bi je htela spasti od zaraznog dodira. Čika Titus namah daje znak odobravanja njenom podvigu ustavši sa svoje sofe i postavivši joj stolicu da sedne) Šta! Čika Viljem! Nisam te video otkada si ostavio piće! (Siromah čika Viljem, posramljen, hteo bi da protestuje, ali ga Ričard srdačno kucka po ramenu) Ti si ga, dakle, ostavio, je li? (On ga ostavlja sa šaljivim udarcem) Naravno, naravno, imao si pravo, jer si bio već prekardašio! (Okreće se od čika Viljema i ide prema sofi) A sad, gde mi je onaj častan konjski trgovac, čika Titus? Čika Tituse, napred! (Nailazi na nj baš kad pridržava Juditi stolicu) Kao obično, stara se o damama!

TITUS (negodujuć) Stidi se, čoveče!

RIČARD (prekida ga i rukuje se s njim i protiv njegove volje) Da, da, spopao me stid, ali me je i dika, ti si mi dika, striče moj, i sva moja svojta dika je moja. (Opet nad njim vrši smotru) Ko da ih pogleda a da se ne ponese i razdraga? (Čika Titus, bespomoćan, seda na svoje mesto na sofi. Ričard se okreće stolu) Ah! Gosn Anderson! Uvek za bogougodnim poslom, uvek pastir dobri. Samo ih vi valjano nadzirite, prečasni, držte vi njih. Dela! (Jednim skokom posađuje se za sto i uzima staklo) Kucnimo se, gospodine pastore, za ljubav starih vremena.

ANDERSON Vi, mislim, znate, gospodine Dadžone, da ja ne pijem pre jela.

RIČARD Doći će i taj dan, gospodine popo, ta čika Viljem imao je naviku da pije čak i pre doručka. Dela, to će dati vašim pridikama blagočastiv ukus (miriše vino i pravi kiselo lice) Samo ne započinjite nikako sa šerijem koji moja mati namenjuje gostima. Ukrao sam malčice kad mi je bilo šest godina, i otada sam do danas ostao umerenjak. (Vraća staklenicu i menja predmet razgovora) A čujem da ste, gospodine popo, oženjeni i da vam je žena tako reći bezbožno lepa.

ANDERSON (mirno ukazuje na Juditu) Gospodine, vi govorite u prisustvu moje žene. (Judita ustaje i stoji sa lednom pristojnošću)

RIČARD (brzo se sklizne sa stoda sa instiktivnim dobrim manirima) Sluga sam, vaš, milostiva, ne primite za uvredu. (Pogleda je ozbiljno) Zaslužili ste vaš glas, ali mi je žao što po vašem licu moram zaključiti da ste valjana žena. (Judita se pokazuje uvređenom i seda, usred opšteg mrmljanja negodovanja i simpatije od strane njegovih rođaka.

Anderson, uviđajući da sve ovakve demonstracije mogu samo zadovoljiti i ohrabriti čoveka koji je očigledvo voljan da ih izazove, ostaje savršeno dobre volje) Što mu drago, gospodine popo, ja vas poštujem više no pređe. Uzgred budi zapitano, čuh li ja ili mi se samo pročulo, da je naš pokojni i oplakivani čika Petar, iako neženja, bio otac?

TITUS On je imao samo jedno vanbračno dete, ako baš hoćeš da znaš.

RIČARD Samo jedno! Taj drži da je jedno kao nijedno. Ja crvenim za tebe, čika Tituse..

ANDERSON Gospodine Dadžone, pred vama je mati vaša i njen jad.

RIČARD Duboko sam tronut, gospodine popo. Zbilja, kad je već o tome reč, a šta se slučilo s nezakonitim čedom?

ANDERSON (pokazujući na Esi) Evo je, gospodine, gde vas sluša.

RIČARD (do iskrenosti dirnut) Šta! Zašto mi, dođavola, niste to ranije rekli? Deca dosta pate

u ovoj kući i bez... (Potrči pokajnički ka Esi) Ded, mala rođako! Nemoj mi zameriti, nisam hteo da budem grub prema tebi (Esi ga zahvalno pogleda. NJeno suzama orošeno lice uzrujava ga i on se razgoropadi u nastupu gneva) Ko je rasplakao nju? Ko je zlostavljao nju? Tako mi boga...

G-ĐA DADŽON (ustaje i suoči se s njim) Zamukni taj tvoj bogohulni jezik. Ja to više neću da podnosim. Ostavi moju kuću.

RIČARD Otkud znaš da je kuća tvoja pre nego što se testament pročita? (Oni se za trenutak mere pogledom sa silnom mržnjom, i u tom ona klone, poražena u svoju stolicu. Ričard smelo prolazi mimo Andersona ka prozoru, tu stavi ruku na onu stolicu sa rešetkom) Goepođe i gospodo, kao najstariji sin svoga pokojnog oca, i kao nedostojna glava ovoga doma, ja vas pozdravljam dobrodošlicom. Dozvolićete, pastore Andersone. Dozvolićete, advokate Hokinse! Začelje stola za glavu porodice. (On stavlja stolicu za sto između popa i advokata, seda između njih, i oslovljava skup sa predsedničkim vidom) Sakupila cas je žalosna prilika, jedan otac mrtav, jedan stric dospeo, malo je reći samo na vešala, nego po svoj prilici već i u pakao. (On trese sažaljivo glavom. Rođaci se skamenili u užasu) Samo tako, izbekeljite se što žalosnije znate i umete. (Odjednom glas mu se ublažuje zbiljom, kako mu pogled pada na Esi) Samo, ako ima nade u očima ovog deteta... (Naglo) Ded, advokate Hokinse, na posao! Vadite taj testament, čoveče.

TITUS Ne dajte da vam se zapoveda ili da vas neko tera, gospodine Hokinse!

HOKINS (veoma učtivo i dobrovoljno) Gospodin Dadžon sada nema nameru da vređa, ja sam u to ubeđen. Neću vas ni sekundu više zadržavati, gospodine Dadžone. Samo da nataknem naočare. (Traži ih ia sve strane, petlja, Dadžoni se zgledaju zabrinuto)

RIČARD Aha! Uočili su vašu učtivost, gospodine Hokinse. Spremljeni su na najgore. Čašu vina da razbistrite glas pred čitanje. (Šipa mu čašu i pruža, pa natoči i sebi)

HOKINS Hvala, gospodine Dadžone! U vaše dobro zdravlje, gospodine.

RIČARD U vaše, gospodine! (Čaša je već na putu ka ustima, on se trgne, baca podozriv pogled na vino i dodaje, sa čudnim naglašavanjem) Hoće li ko biti tako dobar da mi da čašu vode?

Esi koja je pažljivo slušala svaku njegovu reč i motrila svaki njegov pokret, diže se krišom i iskrada se, iza g-đe Dadžon, kroz vrata spavaće sobe, vraća se otud sa krčagom i izlazi iz kuće što može neprimetnije.

HOKINS Teetament nije napisan ispravnim1 zakonskim slogom.

RIČARD Ne, moj je otac preminuo lišen utehe zakona.

HOKINS I ta vam je dobra, pospodine Dadžone, i ta! (Sprema se da čita) Jeste li spremni, gospodine?

RIČARD Posve spreman. Neka bi dao Gospod da mu zahvalni budemo na svemu što nam je ovde namenjeno svakom od nas. Udrite sad.

HOKINS (čita) Ovo je poslednja volja i testament mene, Timotija Dadžona, na mome samrtnom, odru u Nevinstaunu, na putu od Springtauna za Vesterbridž, danas dvadeset četvrtog septembra 1777. godine. Ovim opozivam sve svoje ranije testamente koje sam bio činio i izjavljujem da sam pri zdravoj pameti i dobro znam šta radim, i da je ovo moja stvarna volja, saobrazna mojim željama i naklonostima.

RIČARD (pogleda majku) Aha!

HOKINS (trese glavom) Rđav slog, gospodine, krivo složeno. „Ja dajem i zaveštavam sto funti mome mlađem sinu Hristiforu Dadžonu, pedeset funti ima da mu se isplati na dan njegovog venčanja sa Sarom Vilkins, ako je voljna poći za nj, a deset funti prilikom rođenja svakog njegovog deteta, zaključno do broja pet.

RIČARD A ako ga ne bude htela?

KRISTI Samo da ja dobijem pedeset funti, hteće ona!

RIČARD Dobro, brale. Nastavite.

HOKINS „Dajem i zaveštavam ženi mojoj. Ani Dadžon, rođenoj Ani Primrouz", vidite li da nije znao zakone, gospodine Dadžone, vaša mati nije rođena Ana, ona je tek na krštenju dobila ime Ana, „doživotno izdržavanje od pedeset i dve funte godišnje.(Sve oči uperene su na gospođu Dadžon. Ona se drži grčevito kruto) Ovo ima biti isplaćeno od interesa na njen sopstveni novac" i to mi je neki način da stavi stvar na hartiju, recite i sami, gospodine Dadžone! NJen sopstveni novac!

G-ĐA DADŽON Jeste, to je bar način da se iznađe božja istina. Svaki marjaš toga novca moj je. Pedeset i dve funte na godinu!

HOKINS „I ja je preporučujem, radi njene dobrote i pobožnosti, staranju i brizi njene dece, koja daj bože da joj oprostite. A ja sam stajao između njih i nje celoga moga života, što sam bolje znao i umeo".

G-ĐA DADŽON To mi je nagrada! (Besni u sebi) Vi znate moje mišljenje, gospodine Andersone, vi znate i reč kojom sam ja to nazvala.

ANDERSON Nema leka, gospoćo Dadžon. Moramo primiti što na nas naiđe. (Hokinsu) Produžite gospodine!

HOKINS „Ja dajem i zaveštavam moju kuću u Vesterbridžu sa okućnicom i zemljištem koje joj pripada, i sav ostali svoj imetak, mome najstarijem sinu i nasledniku Ričardu Dadžonu.

RIČARD Oho! Priča o bludnome sinu i ugojenom teletu!

HOKINS „Pod sledećim uslovima..."

RIČARD Dođavola, zar ima i uslova?

HOKINS „Naime, prvo, da ne dopusti da nezakonito dete moga brata Petra trpi oskudicu ili bude usled nužde odgurnuto u nevaljao život".

RIČARD (snažno udari pesnicom o sto) Prima se.

Gospođa Dadžon, okrene se zlobno da bi brzo pogledala Esi, pošto je ne vidi, osvrće se po sobi da vidi gde je, kad, shvati da je ostavila odaju bez dozvole, osvetoljubivo stisne usne.

HOKINS „Da bude dobar prijatelj mome starome konju DŽimu". (Opet tresе glavom) Vidite, trebalo je da napiše DŽemsu.

RIČARD DŽim ima otsada da živi u detelini. Nastavite.

HOKINS „I da zadrži u službi mog gluvog majurskog trudbenika Prodžera Festona".

RIČARD Prodžer Feston ima da bude pijan svake subote.

HOKINS „Treće, da Kristiju dade na poklon, prilikom njegovog venčanja, koji ukrasni predmet iz najbolje sobe".

RIČARD (izdiže napunjene ptice) Evo na, Kristi.

KRISTI (razočaran) Više bih voleo porcelanske papagaje.

RIČARD Dobićeš i jedno i drugo. (Kristi veoma zadovoljan) Nastavite.

HOKINS „Četvrto i poslednje, da će se starati da na miru živi sa svojom materom, ukoliko ona na to htedne pristati".

RIČARD (podozrivo) Hm! Još nešto, gospodine Hokinse?

HOKINS (svečano) „Najzad dajem i predajem svoju dušu u ruke moga Tvorca, ponizno moleći za oproštaj svih mojih grehova i zabluda, i u tvrdoj nadi da će Svevišnji voditi moga sina, da se ne bi reklo kako sam pogrešio što sam svoje poverenje poklonio njemu, a ne drugima, u zabuni svoga poslednjega časa na ovom neobičnom mestu".

ANDERSON Amin!

STRICEVI I STRINE Amin!

RIČARD Moja mati ne kaže, amin!

G-ĐA DADŽON (diže se, nesposobna da ispusti svoju svojinu bez borbe) Gospodine Hokinse, zar je to ispravan testament? Setite se, ja pritežavam njegov punovažan zakonski testament, pisan vašom rukom u kome se sve meni ostavlja.

HOKINS Ovaj testament veoma je loše i nepravilno složen, gospođo Dadžon, mada (okreće se učtivo Ričardu) po mome znanju i razumenju, on sadrži izvestan raspored o podeli svojike.

ANDERSON (posreduje pre nego što bi g-đa Dadžon mogla šta da odvrati) Ne pitate se vi to, gospodine Hokinse, nego se pitate, je li testament zakonit?

HOKINS Sud će šemu priznati uvek preče pravo pred onim drugim.

ANDERSON Dobro, ali zašto kad je drugi testament napisan saobraznije zakonskom slovu?

HOKINS Zato, gospodine, što sud priznaje uvek i u svakoj prilici preče pravo muškoj glavi i to još kad je ta muška glava najstariji sin, negoli ženskoj strani. Ja sam vas opomenuo, gospođo Dadžon, kad ste me omo doveli da vam pišem onaj drugi testament, i rekao sam vam, ako vi njega i nagnate da potpiše, neće taj imati mira dokle god ga ne opozove. Ali vi ne htedoste primiti moga saveta, i tako, čovek kaže, a gospodin Ričard raspolože. (On uzima šešir sa poda i počinje spremati svoje hartije i naočari)

Ovo je signal za razlaz društva. Anderson skida šešir sa čiviluka i pridružuje se čika Viljemu kod vatre. Titus skida Juditine stvari sa kuke. Ono troje na sofi ustaju i ćaskaju sa Hokinsom. G-đa Dadžon, odsada uljez u svojoj rođenoj kući, stoji nepokretna, smoždena težinom zakona prema ženama i prima to kao što je vila odgojena da prima sve grdobne neprilike, kao dokaz veličine one sile koja ih nanosi, i svoje sopstvene neznačajnosti crva. Jer u to doba, setite se, Mari Volstonkraft još je devojkа od osamnaest

godina, a njena odbrana prava žene još valja da sačeka četrnaest godina. G-đa Dadžon probuđena je iz svoje apatije dolaskom Esi, koja nosi pun krčag vode.

G-ĐA DADŽON (preteći joj) Gde si, bila? (Esi preplašena pokušava da odgovori ali ne može) Kako smeš da izideš posle svih naređenja koja sam ti izdala?

ESI On je tražio da pije. (Zastaje, jezik joj se od straha zalepio za nepce)

JUDITA (sa blažom strogošću) Ko je tražio da pije? (Esi bez reči pokazuje na Ričarda)

RIČARD Šta? Ja? Ja?

JUDITA (neugodno pogođena) Oh, Esi, Esi!

RIČARD (pruža joj čašu) Čini mi se da jesam. Šta, strah te od mene?

ESI (brzo) Ne. Ja... (sipa vodu)

RIČARD (oproba vodu) Ah, ti si celu ulicu pretrčala do pijačne kapije da ovakvu vodu iadeš. (Uzima gutljaj) Vanredno! Hvala ti. (Nesrećom, u taj trenutak baci pogled na lice Juditino, a ovo iskazuje najveće čistunski sramežljivo neodobravanje, ona ne odobrava što on tako očevidno privlači Esi, koja ga proždire svojim blagodarnim očima. Smesta mu se vraća njegov podrugljivi izraz. On spušta čašu, naročito zagrlji Esi rukom oko ramena i dovodi je posred društva. G-đa Dadžon stoji Esi na putu, baš kako su oni u prolazu kraj stola, te će on) Ako dozvoliš, majko. (I on je natera da im otvori put) Kako te zovu? Besi?

ESI Esi.

RIČARD Sasvim, Esi. Jesi li ti dobra devojka, Esi?

ESI (Uveliko razočarana što je čak i on, od tolikog sveta, tako oslovljava) Da. (Ona podozrivo gleda na Juditu) Tako mislim. Htela sam reći ja... ja se nadam da jesam.

RIČARD Esi, jesi li ikad čula o stvorenju zvanom đavo?

ANDERSON (revoltiran) Neka vas je stid, gospodine, sa jednim, može se reći detetom...

RIČARD Dozvolite, pope, ja ne prekidam vaše pridike, ne prekidajte ni vi moje. (Esi) Znaš li, Esi, kako mene zovu?

ESI Dik.

RIČARD (razveseljen, udara je po ramenu) Dabogme, Dik, ali još i drukčije. Zovu me Đavolov učenik.

ESI Što im dozvoljavaš?

RIČARD (ozbiljno) Jer je istina. Ja sam bio odgajen u službi onoga drugoga, ali sam znao od prve da je đavo moj prirodni nastavnik i vođ i prijatelj. Ja sam video da je on u pravu, a da svet mili pred njegovim pobednikom samo iz straha. Molio sam se potajno njemu, i on me je utešio i spasao me da mi ne slome duh u ovome domu detinjih suza. Zavetovao sam mu svoju dušu i zakleo sam se da ću se boriti za nj na ovome svetu i na onome. (Svečano) To obećanje i ta zakletva učinili su me čovekom. Od danas ovaj je dom njegov dom, i u njemu nijedno dete neće zaplakati, ovo je ognjište njegov oltar, i nijedna ljudska duša neće u mračne večeri kraj njega cvokotati i zazirati. A sad (okrvnuvši se prema ostalima) koji će od vas dobrih ljudi da primi ovo dete i spase ga ove kuće đavolove?

JUDITA (dolazi k Esi i prebacuje zaštitnički ruku preko nje) Ja ću. Vas treba živog spaliti.

ESI Ali ja ne želim. (Ustukne i ostavlja Ričarda i Juditu lice u lice)

RIČARD Za ovaj mah nema volje, najvrljija gospo.

TITUS U pamet se, Ričarde Dadžone. Zakon...

RIČARD (okreće se s pretnjom k njemu) Upamet se, ti. Za jedan sat ovde neće biti drugog zakona osim zakona opsadnog stanja. Idući ovamo sreo sam na nepunih šest milja odavde vojnike, pre nego što stigne podne, major Svindonova vešala biće podignuta na pijaci.

ANDEROON (mirno) Šta to nas ima da plaši, gospodine?

RIČARD Više no što mislite. On je obesio u Springtaunu koga nije trebalo, mislio je da je čika Petar čovek ugledan, jer Dadžonovi su ljudi od nekog imena. Ali ovaj put on će učiniti primer na najboljem čoveku u varoši, koga bude mogao da nabedi makar za jednu jedinu buntovnu rečcu. Pa lepo, mi smo svi buntoviici, i vi to dobro znate.

SVI MUŠKARCI (sem Andersona) Ne! Ne! Ne!

RIČARD Jeste i te kako. Vi doduše niste psovali kralja Đorđa, gde čuo i gde ne čuo, kao ja, ali vi ste se bogu molili za njegov poraz, a vi, Antonije Andersone, vi ste molepstviije služili, i prodali ste vašu porodičnu bibliju da kupite par pištolja. Mene oni možda neće obesiti, jer moralno dejstvo od jednog Đavolovog učenika koji igra na konopcu ne bi im donelo nikakve vajde. Ali sveštenik! (Judita zgrožena pripija se uz Andersona) Ili, advokat! (Hokins se, smeši kao čovek sposoban, da sam o sebi vodi brigu) Ili častan konjarski trgovac! (Čika Titus frkće mrgodno na nj obuzet besom i strahom) Ili preobraćeni pijanac! (Čika Viljem, krajnje nervozan, stenje i trese se od straha) Ej? Zar to ne bi pokazalo da kralj Đorđe zna svoj posao, šta velite?

ANDERSON (savršeno pribran) Hodi, draga moja, on samo pokušava da nas uplaši. Opasnosti nema. (Vodi je iz kuće. Svi ostali zaglave vrata u hitnji gurajući se, osim Esi koja ostaje kraj Ričarda)

RIČARD (podrugljiv) Ded sad, ko će da ostane sa mnom, da istakne američku zastavu na đavolovoj kući, pa za slobodu da otvorimo boj! (Oni jure napolje što brže mogu, i Kristi je s njima, pa kolkko su zapeli, muvaju se) Ha! Ha! Živeo đavo! (G-đi Dadžon, koja je za onima) Šta, majko?! Zar i ti maglu?

G-ĐA DADŽON (smrtno bleđa, ruka joj na srcu, kao da je smrtni udar dočekala) Proklet bio! Do poslednjeg moga daha kleću te. (Izlazi)

RIČARD (viče za njom) To će mi doneti sreću! Ha, ha, ha!

ESI (brižno) Zar ja ne smem ostati?

RIČARD (okrećući se Esi) Šta! Zaboravili su da spasu tvoju dušu u strahu oko svojih sopstvenih telesa. Dabogme, možeš ostati. (Uzbuđeno se okreće i preti im pesnicama. Njegova leva šaka, stegnuta takođe visi. Esi je dograbi i poljubi, suze njene orose je. On zastane i gleda to) Suze! Đavolovo krštenje! (Esi pada šga kolena jecajući. On se dobrodušno saginje, podiže je i veli) Eh, da, tako smeš ilakati, Esi, ako ti je drago.

Zavesa

DRUGI ČIN

Pop Andersonova je kuća u glavnoj ulici varoši Vestervridža, nedaleko od opštine. Gledana okom jednog Novoengleza iz 18 veka, ona je mnogo golemija no priprosta majurska kuća Dadžonovih, ali je i ona tako priprosta da bi današnji agent za kuće i jednu

i drugu izdao otprilike pod isti zakup. Glavno boravište sadrži isto onakvo kujnsko ognjište, sa kotlom za kuvanje i rešetkom koja visi na prečagama, sa pokretnim gvozdanim roštiljem, koji je uhvaćen da se okreće oko čivije, kuka je nad njim, da se udesi kad se peče. Na širokoj ograda stoji kotao i tanjir na kojem je maslom premazan preprženi hleb. Vrata, između vatre i ugla, nemaju ni popune, ni metalne ni drvene ručice, ona su prosto od daske i zatvaraju se skakavicom. Sto je kujnski, sa prostirkom žute boje, od američkog platna, koja je po uglovima sva iseckana od upotrebe. Na stolu je pribor za čaj, dve debele šolje i tacne najprostije vrste, zatim, iste izrade, lonče za mleko i sud za ispiranje, svako od njih može da hvata otprilike litar. Sve je to postavljeno na crnom, lakiranom poslužavniku. Nasred stola, daščica za sečenje hleba, na kojoj je veliki hlebac, i kocka od pola funte maslaca, u zemljanom sudu. Veliki orman od orahovine, sproću vatre sa druge strane sobe, od upotrebe je, i nije namenjen ukrasu, i popin kućevni kaput visi o jednoj kuki o vratima ormana, čime se pokazuje da popa nije kod kuće, jer kad je doma tada tu visi njegov najbolji kaput. NJegave velike jahaće čizme stoje kraj ormana, očevidno da su na svome uobičajenom mestu, i kao nešto malo i diče se. Činjenica je da se još nije izvršila evolucija koja će obrazovati od popine kujne, trpezarije i gostinske sobe tri odvojene odaje, te tako, sa gledišta našeg razmaženo natrontanog vremena, pop Anderson nije u boljim stambenim prilikama od Dadžonovih. Ali, pri svem tom, razlika postoji. Ponajpre, g-đa Anderson je, za zajednički život, zgodnija osoba od g-đe Dadžon. Na ovo bi g-đa Dadžon smesta odgovorila i s pravom, da g-đa Anderson nema dece na koju bi imala da pazi, pa nema ni kokošiju, ni svinje ni marvu, zatim, tu je stalan i dovoljan prihod koji ne zavisi neposredno od žetve i pijačnih cena, pa dragi suprug koji je za nju kula kreposti, ukratko, život je lak na domu popovom, a težak na majuru. To je istina, ali objasniti činjenicu ne znači i izmeniti je, pa neka je zasluga g-đe Anderson ma koliko neznatna što je kuću svoju učinila srećnom, ipak je ona, van svake sumnje, u tome uspela. Spoljni i vidljivi znaci njenih većih društvenih pretenzija jesu, ćilim na podu, gipsana prevlaka među gredama tavanskim, i polirane stolice ma da nisu prevučene. Lepe veštine zastupljene su portretom nekog presbiterijanskog bogoslova, (rađena tehnikom „mecotinta“), zatim bakrorezom Rafaelove „Propovedi svetog Pavla u Atini“, darovnim „rokoko“ satom na kaminu, kraj sata nekoliko minijatura, par porculanskih pasa sa kotaricom u njušci, u oba ugla, po jedna velika školjka. Lepa crta ove sobe jeste oniski široki rešetkasti prostor, on zauzima gotovo svu širinu zida, male crvene zavesice povučene podignute su do polovine i služe kao zaklon od sunca. Nema sofe, ali jedno sedište blizu ormana ima naslon i dovoljno je prostrano da se dva čoveka u njemu ugodno mogu smestiti. Sve u svemu, ta je prostorija, moglo bi se reći, ponajpre ona vrsta odaje čiji je povratak najzad izborio 19 vek u oblasti domaćeg unutrašnjeg neimarstva pod voćtvom g. Filipa Veba i njegovih učenika, ma da je pre nekih pedeset godina ne bi podneo nijedan sveštenik sa iole smisla za nešto malo svetovne raskoši. Veče je palo, soba je mračna, osim što svetluca ugodna vatra sa ognjišta i što se provide mutne uljane lampe kroz prozor, na mokroj ulici, kojom ide mirna, stalna kiša bez vetra. Gradski sat izbija četvrt. Judita ulazi sa nekoliko zemljanih svećnjaka, i stavlja ih na sto. Od njenog jutrošnjeg samouverenog izgleda, ni traga ni glasa, brižna je i prestravljena. Ide na prozor i gleda na ulicu. Prvi koga vidi njen je muž, hrli kući kroz kišu. Ona pusti lak krik olakšanja, koji se mnogo ne razlikuje od jecaja, i okreće se vratima. Anderson ulazi u veoma mokrom plaštu.

JUDITA (juri k njemu) Oh, samo kad si došao, najzad. (Pokušava da ga zagrlji)

ANDERSON (drži je daleko od sebe) Pazi, mila, mokat sam. Čekaj da skinem plašt. (Stavlja stolicu kraj vatre, i to tako da je naslon vatri okrenut, prebacuje preko nje plašt da se suši, otrese kišu sa šešira i stavlja ga na rešetku ograde, najzad se okreće Juditi, raširenih ruku) Eto! (Judita mu leti u naručje) Zadocnio sam, je li? Gradski sat izbijao je četvrt kad sam stigao pred kuću, a gradski sat uvek ide napred.

JUDITA Sigurna sam da je večeras zaostao. Tako se radujem što si već tu.

ANDERSON (čvršće je zagrli) Da nisi šta zabrinuta, draga moja?

JUDITA Malo.

ANDERSON Šta... ti si plakala?

JUDITA Samo malo... ništa to nije, sad je sve dobro. (Iz daljine se čuje vojnička truba.

Judita se trgne zastrašena i klone na veliko sedište, osluškuje) Šta je to?

ANDERSON To je samo kralj Đorđe, draga moja. Ili se vraća u logor ili se vrši prozivka, ili se sprema za čaj, ili navlači čizme, ili sedla konja, ili tako što. Vojnici ne vuku za zvono niti viču niz stepenik kad im šta treba, oni pošalju momka sa trubom, pa ti taj uznemiri celu varoš.

JUDITA Misliš li ti da ima kakve ozbiljne opasnosti?

ANDERSON Ni najmanje.

JUDITA Ti to kažeš da me utešiš, a sam ne veruješ.

ANDERSON Milje moje, u ovome svetu uvek ima opasnosti za one koji su u strahu od nje. Postoji opasnost da će ova kuća obnoć da se zapali, pa ipak nam to noću ne ometa san.

JUDITA Znam, ti tako uvek kažeš, i ti si u pravu. Sasvim posve si u pravu, znam. Ali valjda ja nisam junak, eto šta je. Meni se srce stegne čim pomislim na vojnike.

ANDERSON A, to nije tačno, draga moja, hrabrost je i onda pohvalna kad te staje malo muka.

JUDITA Da, tako će biti. (Grli ga opet) Oh, kako si ti hrabar, mili moj. (Sa suzama u očima) Dobro, i ja ću biti hrabra, nećeš se postideti svoje žene.

ANDERSON Tako te volim. Ne znaš koliko me sad činiš srećnim. Tako, tako! (Diže se i razdragano ide k vatri da suši obuću) Ja sam pri povratku posetio Ričarda Dadžona, ali ga nisam zatekao doma.

JUDITA (poskoči od zgranutosti) Ti si posetio toga čovekd!

ANDERSON (umiruje je) Oh, ništa o e nije dogodilo. On je bio izišao.

JUDITA (gotovo u suzama, kao da ona poseta imadaše nju lično da ponizi) Ali zašto si odlazio tamo? ANDERSON (ozbiljno) Vidiš, govori se da će major Svindon da čini kao u Springtaunu, da će istaći primer, i to da obesi kakvog glasovitijeg buntovnika, kako već on nas zove. Tamo je nasrnuo na Petra Dadžona kao na najozloglašenijeg čoveka, i opšte je verovanje da će kod nas ščepati Ričarda kao najvećma ozloglašenog među nama.

JUDITA Ali Ričard je rekao...

ANDERSON (prekida je, dobro raspoložen) Koješta! Ričard je rekao! On je rekao čime je mislio da će poplašiti tebe, i poplašiti mene, draga moja. Rekao je ono što bi, bog neka mu oprost, on možda voleo. Strašno je i pomisliti šta mora smrt da znači za takvog čoveka. Osetio sam da ga moram opomenuti za vremena. Zato sam mu ostavio poruku.

JUDITA (žaleći se) Kakvu poruku?

ANDERSON Eto to, da ću biti rad da porazgovaram s njime po stvari za njega važnoj, pa ako u prolazu navrati k meni, biće dobro došao.

JUDITA (zaprepašćena) I toga si ti zvao ovamo?

ANDERSON Jesam.

JUDITA (klone na sedište, krši ruke) Nadam se da neće doći! Oh Bože, molim ti se da ne dođe!

ANDERSON Zašto? Zar želiš da ne bude opomenut.

JUDITA On svakako zna za opasnost koja mu preti. Oh, Toni, zar je zlo mrzeti bogohulnika i nitkova? Mrzim ga. Nisam u stanju da ga uklonim iz moje pameti, znam da će sobom doneti nesreću. On je vređao tebe, on je vređao mater svoju.

ANDERSON (pola šaljivo) Da, draga moja, daj da mu oprostimo, pa mir.

JUDITA Oh, ja znam da je ružno mrzeti, ma ko to bio, ali...

ANDERSON (ide k njoj, sa nežnošću punom humora) Ali zaboga, milje moje, nisi ti tako zla kao što misliš. Najgori greh naš prema bližnjima nije kad ih mrzimo, već kad smo prema njima ravnodušni, eto, to je suština nečoveštva. Uostalom, pogledaj pažljivo oko sebe pa ćeš se zaprepastiti kako mržnja liči na ljubav. (Judita se trgne, čudnovato je darnuta, kanda i zgranuta. On uživa) Da, ozbiljno ti kažem. Pomisli kako neki naši prijatelji, supružnici, muče jedno drugo, kako mere svaku reč, kako su surevnjivi, kako jedno drugo neće da ispuste iz vida za jedan celi dan, ta zar oni nisu pre tamničari i robovlasnici, negoli ljubavnici? A seti se ophođenja tih istih ljudi sa svojim neprijateljima, sa puno obzira, otmeno, znaju sebi cenu, pa rešeni da ostanu nezavisni jedni od drugih, pa motre šta i kako o drugome govore, ih! Zar ti nije često na um padalo da su ti ljudi svojim neprijateljima bolji prijatelji negoli svojim rođenim muževima, svojim rođenim ženama? Samo što oni to ne znaju! Ded, osloni se ti, draga moja, na mene, ta ti u stvari više voliš Ričarda nego mene, samo ti to ne znaš. Jakako!

JUDITA Oh, ne govori tako, nemoj tako, Toni, ni u šali. Ne znaš kako me to grozno vređa.

ANDERSON (smejući se) Dobro, de, de, čedo moje, toliko i čini. On je rđav čovek, i ti ga mrziš po zasluži. A sad spremi čaj, hoćeš li?

JUDITA (pokajna) Ah da, zaboravila sam. Ti si ga sve ovo vreme čekao. (Ide vatri i postavi kotao)

ANDERSON (ode ormanu, skida kaput s njega) Jesi li mi zašila rukav na starom kaputu?

JUDITA Jesam, mili. (Ide ka stolu i posluje, sipa čaj iz kutije u čajnik)

ANDERSON (menja kaput, uzima onaj stariji koji visi na ormanu, pa veša ovaj što ga je sad skinuo) Je li ko dolazvo?

JUDITA Ne, samo... (Neko kuca na vrata. Ona se trgne, i to odaje njenu veliku nervozu, i povuče se do na kraj stola, sa kutijom i kašikom u ruci, pa uzvikne) Ko je to?

ANDERSON (hita k njoj i lupka je ohrabrujući po ramenu) Mir, mir, čedo moje. Ko je da je, neće te pojesti. (Judita pokušava da se nasmeje i od toga zamalo da ne brizne u plač.

Anderson ide k vratima i otvara ih. Ričard je u njima, bez gornjeg kaputa ili plašta) Mogli ste prosto dići skakavicu i ući, gospodine Dadžone. Kod nas nisu uobičajene preterane ceremonije. (Gostoljubivo) Uđite! (Ričard ulazi nemarno, staje kod stola, obzire se po sobi i sagledav onoga bogoslova na zidu učini lak pokret nosom, na njegov račun. Judita drži pogled na kutiji od čaja) Pada li još kiša? (Zatvara vrata)

RIČARD Pada kao da se sam nečastivi... (NJegov pogled susretne Juditin pogled. Judita ga je odmerila brzo i s visine) Izvinite, ali... (pokazuje kaput kako je mokar) eto vidite i sami.

ANDERSON Skinite komotno, gospodine, i neka se malo suši kraj vatre, žena vam neće zameriti. Judita, ded još jednu kašiku čaja u čajnik za gospodina Dadžona.

RIČARD (gleda ga cinično) Što ti je mađija svojine, pope! Zar ste i vi sad sa mnom učtivi, otkako sam nasledio očevo imanje?

ANDERSON (nimalo uvređen, čak ni očešan, pomaže Ričardu da skine kaput) Držim, gospodine, čim ste primili moje gostoprimstvo da ne možete o njemu biti tako rđavog mišljenja. Sedite. (Sa kaputom u ruci ukazuje na stolicu s naslonom. Ričard, bez kaputa, gleda na nj neko vreme, sa malo ikata, a zatim klimanjem glave priznaje da je popa uspeo da ga savlada, i seda na stolicu. Anderson prebacuje nebrižljivo svoj plašt na sedište one stolice kraj vatre, a Ričardov kaput obesi gde je njegov bio, preko stolice)

RIČARD Ja sam ovde, gospodine, na vaš poziv. Vi ste mi poručili da imate nešto važno da mi saopštite.

ANDERSON Hoću da vas opomenem, to je moja dužnost.

RIČARD (brzo se diže) Hoćete li da mi pridikujete, izvinite, radije ću i na kišu. (Hoće da uzme svoj kaput)

ANDERSON (zaustavlja ga) Ne plašite se, gospodine, nisam ja tako veliki propovednik. Od toga ste osigurani. (Ričard se protiv volje smeši, čak je i napravio i kao neki pokret da se izvini. Anderson, videći da ga je ukrotio, obraća mu se ozbiljno) Gospodine Dadžone, za vas je boravak u ovoj varoši opasan.

RIČARD Kako to opasan?

ANDERSON Isto okako kao i vašem lokojnom stricu. Vama prete vešala majora Svindona.

RIČARD To vama ona prete. Ja sam, vas već opomenuo...

ANDERSON (prekida ga dobrodušno, ali odlučno) Da, da, gospodine Dadžone, ali po varoši se ne misli tako. Pa čak i da sam u opasnosti, ja imam dužnosti o koje se ne smem oglušiti. A vi ste slobodan čovek. Zašto da se izlažete opasnosti bez ikakve potrebe?

RIČARD Mislite li vi da bi to bio tako veliki gubitak, pastore?

ANDERSON Za mene je život jednog čoveka uvek vredan da se spase, pa ma čiji to bio život. (Ričard mu čini ironičan poklon. Anderson mu dobroćudno poklon odvrća) Ajte, vi ćete s nama šolju čaja, da ne nabezete.

RIČARD Opažam da gospođa Anderson ne navaljuje tako kao vi, pastore.

JUDITA (prosto se guši od negodovanja, a očekivala je da to njeno negodovanje njen suprug sa njom podeli i iskaže ga pri svakoj novoj uvredi Ričardovoj) Vi ste mi dobro došli, mome mužu za ljubav (Ona pristavlja čajnik na vatru)

RIČARD Znam da tek nije meni za ljubav, milostiva. (Diže se) Ali, u ovoj kući neću lebac da prelomim, pastore.

ANDERSON (veselo) Dajte mi za to dobar razlog.

RIČARD Zato što u vama ima nešto što poštujem, i zbog toga želim da vas imam za ne prijatelja.

ANDERSON Dobro rečeno. Pod takvim okolnostima, gospodine, primam i vaše i svačije neprijateljstvo. Judita, gospodin Dadžon ostaće na čaju. Sedite, ta to je minut dva posla, sad će čaj. (Ričard ga pogleda smućena lica, tad seda sagnute glave, da sakrije grčevito nadimanje u grlu) Sad sam baš govorio mojoj ženi, gospodine Dadžone, da neprijateljstvo... (Judita mu zgrabi ruku i gleda ga s molbom, i jedno i drugo ona čini sa takvom silinom da ga je namah presekla) Lepo, lepo, da vam ne kažem kad je već tako, a da sam kazao, to nas ne bi učinilo manjim prijateljima, to jest, htjedoh reći, neprijateljima, Judita vam je veliki neprijatelj.

RIČARD Da su svi moji neprijatelji kao gospođa Anderson, ja bih bio najbolji hrišćanin

u Americi.

ANDERSON (polaskan, miluje njenu ruku) Čuješ li, Judita? Gospodin Dadžon zna da udesi kompliment.

Reza je povučena spolja.

JUDITA (trgne se) Ko je?

Ulazi Kristi.

KRISTI (zastaje i blene u Ričarda) O, zar si ti ovde?

RIČARD Jesam. Put pod noge, budalo, gospoja Anderson ne želi da okupi svu našu porodicu na čaj odjedanput.

KRISTI (ulazi bliže) Majci je vrlo rđavo.

RIČARD Šta? Da ne želi da vidi mene?

KRISTI Ne...

RIČARD I ja mislim.

KRISTI Ona hoće gospodina popu, što pre.

JUDITA (Andersonu) Oh, nikako dok ne popiješ čaj.

ANDERSON Bolje će mi prijati kad se vratim, drago moje. (Već hoće da uzme plašt)

KRISTI Kiša je prošla.

ANDERSON (ispušta plašt, uzima šešir sa ograde oko ognjišta) Gde je vaša majka, Kristi?

KRISTI Kod čika Titusa.

ANDERSON Jeste li pozvali doktora?

KRISTI Nisam. Nije mi kazala.

ANDERSON Idite po doktora odmah, ja ću stići kod doktorove kuće. (Kristi hoće da pođe) Stanite malo. Vaš brat bi hteo da zna pojedinosti.

RIČARD Pih! Našto pitate... niti on zna, nit ja šta marim. (Plaho) Kidaj, šta se tu zevzečiš ludove. (Kristi odjuri. Ričard dodaje, nešto malo postideñ) To se uvek zna pre no što želimo.

ANDERSON Lepo, dozvolićete mi tad da vam sam javim kako je. Judita, ti ćeš dati čaj gospodinu Dadžonu, i zadrži ga do moga povratka.

JUDITA (bleda, trese se) Zar moram...

ANDERSON (uzima joj ruku i preseče joj reč da smiri njenu uzrujanost) Draga moja, ja smem da se oslonim na tebe?

JUDITA (sa kukavnim naporom da bude dostojna njegovog poverenja) Da.

ANDERSON (pritiskuje njenom rukom svoj obraz) Ne zamerite, gospodine Dadžone, starim supružni-cima kao što smo mi. (Polazi) Ne kažem vam laku noć, vi ćete biti tu dok se ne vratim. (Izlazi)

Ričard i Judita ga prate očima kroz prozor, tad se zagledaju muklo, sasvim smučeni.

RIČARD (primetivši podrhtavanje Juditinih usnica, prvi se otrgao) Gospođo Anderson, ja sam sasvim svestan prirode osećanja koje gajite prema meni. Ne želim da vam budem na teretu. Laku noć. (Ponovo ide prema ognjištu da uzme kaput)

JUDITA (postavlja se između njega i kaputa) Ne, ne. Ne idite, molim vas, ne idite.

RIČARD (grubo) Zašto? Vi ne želite da ostanem ovde.

JUDITA To jest ja... (Krši ruke) Ako vam kažem istinu, vi ćete je iskoristiti da me mučite.

RIČARD (negodujući) Da vas mučim! Šta vam daje pravo da to kažete? Mislite li da ću ja ostati posle toga?

JUDITA Ja želim da ostanete, ali (iznenada iskosi se na nj kao naljućeno dete) ne zato što marim za vas.

RIČARD Naravno!

JUDITA Eto, više volim i da odete, no da dobijete o tome pogrešno mišljenje. Ja vas mrzim i užasavam se od vas, i moj muž to zna. Ako vas on ne zatekne ovde kad se vrati, misliće da ga nisam poslušala i da sam vas izbacila napolje.

RIČARD (ironično) Dok ste međutim vi prema meni bili tako dobri, gostoljubivi i ljubazni da to što hoću da odem, to je iz čistog inata, je l te?

Nešposobia da ovo podnese Judita klone u stolicu i brizne u plač.

RIČARD Stanite, stanite, stanite, kad vam kažem. Nemojte. (Stavlja ruku na svoje grudi kao na ranu) On me je taknuo u srce, jer je bio čovek. A sad hoćete vi da mi srce slomite što ste žena? Zar vas nije on uzvisio iznad svakog mog vređanja, kao što je uzvisio i sebe. (Judita prestane plakati, malo se pribere i gleda ga sa plašljivom radoznalošću) Pa, eto tako. (Sa simpatijom) Je li vam sad bolje? (On joj stavlja ruku na pleća hrabreći je. Judita u isti mah ustaje oholo i gleda u njega izazivački. On odmah pada u svoj obični podrugljiv ton) Ah, bolje tako. Vi ste opet vi, a ja sam Ričard. Dakle, da li da pristupimo čaju kao pribrani, trezveni ljudi, ili da sačekamo povratak vašeg muža?

JUDITA (kao postideana) Izvolite. Ja žalim što sam bila tako glupa. (Digne se da uzme tanjir sa preprženim hlebom sa ograde)

RIČARD A ja žalim samo zbog vas, što sam, ono što sam. (Uzima tanjir od nje i prilazi s njime stolu) Dopustite!

JUDITA (ide za njim sa čajnikom) Izvolite sest! (Ričard seda za sto sa onog kraja koji je do ormana. Pred gćim je postavljen tanjir i nož. Do govoga je postavljen drugi tanjir, ali Judita seda za drugi kraj stola, kod vatre, tu se smestila i vuče k sebi poslužavnik) Pijete li čaj sa šećerom?

RIČARD Ne, ali mnogo mleka. Da vas poslužim sa malo prženice. (On postavi malo preprženog hleba na drugi tanjir, pruža joj ga, kao i nož. Ovakav njegov rad pokazuje, prećutno, da je on i suviše načisto s tim da je ona izbegla svoje uobičajeno mesto, ne bi li što dalje od njega bila)

JUDITA (savesno) Hvala. (Daje mu čaj) Molim, poslužite se i sami.

RIČARD Blagodarim. (Stavlja komad preprške na svoj tašir, a ona sipa i sebi čaja)

JUDITA (Primetila da on ništa nije okusio) Možda ne volite? Vi ništa ne jedete.

RIČARD Kao ni vi.

JUDITA (nervozno) Ja uopšte ne marim mnogo za čaj. Samo vi ne obraćajte pažnju na mene.

RIČARD (obazire se sneno) Razmišljam. Sve mi je tako čudno. Uviđam lepotu i mir ovoga doma. Čini mi se da nikad u celom svom životu nisam bio tako nepomućeno utišan kao u ovaj čas, pa ipak načisto sam s tim da ovde ne bih mogao živeti. Mislim da u samoj mojoj prirodi ne leži da budem za kuću pripitomljen. Ali ovo je divno, potovo sveto. (On se zanese u misli za trenutak, zatim se tiho nasmeje)

JUDITA (brzo) Što se smežete?

RIČARD Pada mi na um kad bi sad kakav tuđ čovek ušao ovde, držao bi nas za muža i ženu.

JUDITA (prima za uvredu) Vi hoćete da kažete da ste po godinama više moja prilika nego on.

RIČARD (trgne se na ovako iznenadan obrt) Nije mi to došlo ni na kraj pameti. (Opet

podrugljivo) Vidim da domaća sreća ima i naličje.

JUDITA (osorno) Ja pretpostavljam čoveka koga svi poštuju jednome, jednome...

RIČARD Đavolovom učeniku. Vi ste u pravu, ali se usuđujem reći vam da njemu vaša ljubav pripomaže da bude čovek dobar, baš kao što meni vaša mržnja pripomaže da budem zao čovek.

JUDITA Moj je suprug bio prema vama veoma dobar. Oprostio vam je vaše vreManje i pokušava da vas spase. Zar ne možete da mu oprostite što je toliko bolji od vas? Kako smete da ga nipodaštavate postavljajući sebe na njegovo mesto.

RIČARD Zar sam to činio?

JUDITA Jeste. Kazali ste da sad ko uđe, smatrao bi nas za muža i... (zastaje, poražena, jer mimo prozora trupka desetina vojnika) Engleski vojnici. Oh, šta će oni...

RIČARD (osluškuje) Pst!

GLAS (spolja) Stoj! Četiri napolju, dvojica sa mnom unutra.

Judita diže se upola, osluškujući, gleda razrogačenih očiju na Ričarda. Ričard uzima svoju šolju sasvim prozaično i pije čaj. U tom otkoči reza sa ostrim zvukom. Jedan engleski narednik ulazi u sobu sa dva redova, koji staju kod vrata. On ide brzo ka stolu između njih.

NAREDNIK Žao mi je što vas moram uznemiriti, milostiva. Dužnost nalaže! Antonije Andersone, u ime kralja Đorđa ja te hapsim kao buntovnika.

JUDITA (ukazujući na Ričarda) Ali on nije... (Ričard je pogleda brzo, sa licem kao od gvožđa. Judita zapuši usta žurno rukom koju je izdigla da na njega pokaže, i zastala je tako razrogačenih i zaprepašćenih očiju)

NAREDNIK Hodi, pope, obuci kaput pa hajde sa mnom.

RIČARD Dobro, idem već. (Ustaje i čini korak jedan prema svome kaputu, u tom se opomene, i leđima okrenut naredniku, baca pogled lagano po sobi i ne okreće glavu dok ne ugleda Andersonov crni kaput gde visi na ormanu. Sigurnim korakom ide k njemu, skida ga i oblači na sebe. Pomisao na sebe, u svojstvu sveštenoga lica, golica ga, on pogleda na crni rukav na svojoj ruci i u tome se obešenjački smeši na Juditu. NJeno blede lice pokazuje mu da se one u svojoj teškoj nevolji bori da shvati ne smešnu stranu ove situacije već njen užas. On se okreće naredniku koji se približava sa liscama koje sakriva iza sebe, pa veli ovako) Jeste li kad uhapsili čoveka u sveštenu odelu, naredniče?

NAREDNIK (instinktivno, sa poštom pola prema crnom kaputu, pola prema Ričardovom dobrom držanju i odgoju) Pravo da vam kažem, gospodine, nisam. To jest, jednoga jesam, doduše bio je vojni sveštenik. (Pokazuje lisice) Žalim, gospodine, ali dužnost...

RIČARD Naravno, naredniče. Neka, ja ih se ne stidim, a vama blagodarim na izvinjavanju. (Pružna ruke)

NAREDNIK (ne koristi se ponudom) Kad ste vi džentlmen, biću i ja, gospodine. Možda biste voleli da kažete što vašoj domaćici pred odlazak?

RIČARD (smeši se) Oh, ta mi ćemo se već videti pre no što me vi, je l te... (hoće da kaže „pre no što me vi obesite“)

NAREDNIK (glasno, sa vidljivo ispoljenom veselošću) O, na svaki način, na svaki način. Milostiva gospođa nema razloga da se uzbuđuje. Ipak... (Tišim glasom koji je namenjen samo. Ričardu) Ovo vam se daje, gospodine, poslednja prilika. Ričard i narednik se zgledaju značajno. Onda Ričard.

RIČARD (duboko odahne i okreće se Juditi, veoma razgovetno) LJubavi moja! (Judita ga gleda kukavno blede, zaustila da mu odgovori, ali ne može, hoće da pođe k njemu, ali se

ne može pouzdati u sebe bez oslonca o sto) Ovaj galantni čovek imao je dobrotu da nam dozvoli da se oprostimo. (Narednik se delikatno povlači i pridružuje se svojim drugovima kod vrata) On pokušava da vam zataji pravu istinu, ali bolje da je saznate iz mojih usta. Čujete li vi mene? (Ona potvrđuje) Jeste li shvatili da ja idem u smrt? (Pokazuje da je shvatila) Pamti, imaš da nađeš našeg prijatelja koji je bio sa nama malopre! Shvataš li? (Ona potvrđuje) Gledaj da ga ukloniš opasnosti s puta. Za živu glavu nemoj mu saopštiti u kakvoj se opasnosti ja nalazim, ako li on pak to prokljuvi, kaži mu da me spasti ne može, njega bi obesili, a mene poštediti ne bi. I kaži mu da sam ja u svojoj veri postojan, kao i on u svojoj što je, i da se može na mene osloniti do smrti. (Okreće se da pođe i susretne pogled narednika, koji nešto kao malo podozreva. On se zamisli za tren i tad, okrećući se Juditi, a kroz svu njegovu zbilju krči sebi put nešto kao smeh, on će reći) A sad, draga moja, plašim se, narednik će pomisliti da me ne voliš kao žena muža, ako mi ne daš poljubac pred odlazak. (Približi joj se i širi ruke)

JUDITA (prsto mu se stropošta u naručje. Reči je, kako ih izgovara, guše) Ja treba, to je ubistvo.. RIČARD Ne, jedan samo poljubac. (Tiho njoj) NJemu za ljubav.

JUDITA Ne mogu. Vi morate...

RIČARD (zagrlj je sa živim saučešćem za njen očaj) Jadno čedo moje!

Judita, iznenadnim naporom, zagrlj ga, poljubi ga, obeznani se i stropošta se iz njegovog naručja na tle, kao da ju je poljubac ubio.

RIČARD (prilazi brzo naredniku) Dela, naredniče, brže, dok nije došla k sebi. Ded lisice. (Ispruži ruke)

NAREDNIK (trpa lisice u džep) Taman posla, gospodine, ja vam verujem. Vi ste čovek i po. Šteta što niste otišli u vojnike, gospodine. Između ove dvojice, moliću lepo! (Vojnici stanu, jedan ispred Ričarda, jedan pozadi. Narednik otvori vrata)

RIČARD (baca oosljednji kružni pogled) Zbogom ženo, zbogom dome! A sad tiše doboši, i napred marš!

Narednik daje znak čelnom da pođe. Svrstavaju se i brzo izlaze. Kada se Anderson vratio od g-đe Dadžon, zaprepašćen je što vidi sobu na izgled praznu i gotovo u mraku osim što svetli vatra, jer je jedna sveća sva izgorela, a druga trne.

ANDERSON Šta je, za ime sveta? (Zove) Judita! Judita! (Sluša, nema odgovora) Hm! (Prilazi ormanu, uzima sveću iz fijke, pali je na onoj što na stolu trne, i gleda, u čudu, pri svetlosti, nedirnuto jelo. Tad stavlja sveću u svećnjak, skida šešir, češe glavu, veoma u čudu. Ovaj pokret dovodi ga da pogleda prvi put na pod, i tu vidi Juditu opruženu nepomično, zatvorenih očiju. Poleti k njoj, saginje se, trese joj glavu) Judita!

JUDITA (budi se, jer je nesvest prešla u san od iscrpljenosti) Čujem. Ti me zoveš? Šta je?

ANDERSON Ovoga sam časa došao i vidim te gde ležiš na podu, sveće izgorele, čaj nasut i hladan. Šta se dogodilo?

JUDITA (i dalje neprisebna) Ne znam. Jesam li spavala? Mislim... (Zastaje ni tamo ni amo) Ne znam.

ANDERSON (stenje) Bog neka mi oprost... ostavio sam te samu sa onim nitkovom.

(Judita se opominje, sa krikom ropca, grčevito se hvata njegovih ramena i pomoću njega, kako se on s njome podiže, staje na noge. On je nežno uzima u naručje) Jadno moje zlato.

JUDITA (u besomučnom strahu pripija se uza nj) Šta ja da radim? O, za ime božje, šta da radim?

ANDERSON Umiri se, stišaj se, sunašce moje, ja sam kriv. Ded, sad si sigurna, nisi se ozledila, je li? (Uklanja svoje ruke od nje da vidi može li ona da stoji) De, de, dobro je,

dobro je. Samo da se nisi ubila, a sve je drugo ništa.

JUDITA Ne, ne, nisam se ubila.

ANDERSON Milome bogu hvala. Hajde sad. (Vodi je ka stolici sa naslonom i namesti je da sedne kraj njega) Sedi i odmori se, možeš mi to sutra reći. Ili (pogrešno tumačeći njen očaj) ne moraš mi uopšte reći, ako ti je teško. De, de, de! (Od srca toplo) Spremiću ti drugi čaj, to će ti dati snage. (Ide stolu, prosipa sve iz čajnika u kantu)

JUDITA (potištenim glasom) Toni.

ANDERSON Šta je, zlato?

JUDITA Ne činili ti se da mi sve to samo sanjamo?

ANDERSON (za neko vreme posmatra je od pete do glave u velikoj zebnji, ma da to neće da pokaže, već odrešito posluje i vedro, kao da je ohrabri, dosipa sveža čaja u čajnik) Možda, možda, dušo. Pa kad već sanjaš, a ti o istom trošku sanjaj i o šolji čaja.

JUDITA Ah, prestani, prestani. Ti ne znaš... (Izvan sebe, zarije lice u svoje grčevito stisnute ruke)

ANDERSON (poražen, hrli k njoj) Dušo moja, šta je? Ja više ne mogu, moraš da mi kažeš. Ja sam kriv, bio sam poludeo što sam njemu verovao.

JUDITA Nemoj, ne reci tako. Nemoj tako da govoriš. On, oh, ne, ne, ne mogu, Toni, nemoj mi ništa govoriti. Uzmi obe moje ruke, obadve. (Anderson ih uzima u čudu) Sad se postaraj da mislim na tebe, a ne na njega. Opasnost je, užasna opasnost, ali je opasnost za tebe, ja ne mogu na to da ne mislim, ne mogu, ne mogu, sve mi se misli vrzmaju oko njegove opasnosti. On mora biti spasen, ne, ti moraš biti spasen, ti, ti, ti. (Skoči na noge kao da nešto hoće da učini, ili da negde ode, pa uzvikne) Oh, bože, budi mi u pomoći!

ANDERSON (čvrsto je zaseo, drži njene ruke rešenom mirnoćom) Polako, polako, dušo. Ti si van sebe.

JUDITA Možda sam. Ne znam šta činim. (Iščupa svoje ruke) Moram da ga spasem. (Anderson ustaje uzrujan. Judita juri mahnito ka vratima. Vrata se otvaraju njoj pred nosom. Esi ih otvorila i trči u krajnjoj zebnji. Ovo iznenađenje toliko neprijatno deluje na Juditu, da ona dolazi k sebi. Glas njenog pitanja oštar je i osoran) Šta hoćeš?

ESI Meni je bilo rečeno da dođem k vama.

ANDERSON A ko ti je to rekao?

Esi (gledala ga razrogačenih očiju, kao da ju je njegovo prisustvo zaprepastilo) Zar ste vi ovde?

JUDITA Naravio. Ne budi glupa, dete.

ANDERSON Lakše, dušo, poplašićeš je. (Staje između njih dve) Hodi, Esi (Esi ide k njemu) Ko te je poslao?

ESI Dik. Poručio mi po jednom vojniku. Da dođem odmah ovamo i da činim sve što mi bude kazala gospođa Anderson.

ANDERSON (shvata) Vojnik! A, sad vidim sve. Uhapsili su Ričarda. (Judita čini pokret očajanja)

ESI Ne. Ja sam pitala vojnika. Diku nije ništa. Ali vojnik mi je rekao da su povelili vas.

ANDERSON Mene? (Zaprepašćen, okreće se Juditi za objašnjenje)

JUDITA (umiljato) Tačno, dragi moj, razumem. (Esi) Hvala ti, Esi, što si došla, ali ti mi više ne trebaš. Možeš ići kući.

ESI (podozrivo) Jeste li sigurni da se Diku nije ništa dogodilo? Možda je on vojniku

rekao da mi kaže da nije on, nego pastor. (Sa zebnjom) Gospođo Anderson, mislite li da bi to moglo da bude?

ANDERSON Reci joj istinu, ako je tako, Judita. Ta ona će je saznati od prvog suseda na ulici koga sretne. (Judita se odvrća i pokriva oči rukama)

ESI (jadikujući) A šta će mu oni učiniti? Oh, šta li će oni da mu učine? Hoće li ga obesiti? (Judita drhće grčevito i baca se na stolicu na kojoj je sedeo Ričard za čajem)

ANDERSON (miluje Esi po ramenu i pokušava da je uteši) Nadam se da neće. Nadam se da neće. Eto, ako budeš vrlo mirna i strpljiva možda ćemo moći nekako da mu pritekemo u pomoć.

ESI Da, pomognite mu, da, da, da. Biću dobra.

ANDERSON Ja moram k njemu odmah, Judita.

JUDITA (skoči) Ah, ne. Ti moraš otići nekuda daleko, na sigurno mesto.

ANDERSON Koješta.

JUDITA (strasno) Hoćeš da me ubiješ? Misliš ja mogu podneti da živim dan i noć u strahu, da me svaki kucanj na vratima, ta svaki korak, užasom ledi. Da ležim budna po vascelu noć, i svaku noć u ropcu da slugim, da oslušujem nisu li došli da te hapse?

ANDERSON A misliš bilo bi bolje da se pročuje da sam pobegao sa svoga mesta na prvi znak opasnosti?

JUDITA (gorko) Ah, ti nećeš da ideš. Zнала sam. Ti ćeš ostati, a ja imam da poludim.

ANDERSON Srce moje, tvoja dužnost...

JUDITA (sa žestinom) Šta se mene tiče moja dužnost?

ANDERSON (neprijatno darnut) Judita!

JUDITA Ja svoju dužnost vršim. Ja se grčevito pripijam uza svoju dužnost. Dužnost je moja da te uklonim, da tebe spasem, njega da ostavim njegovom udesu. (Esi očajno krikne i klone u stolicu kraj vatre, tiho jecajući) Moj je nagon isti kao i u nje, da ga spase po svaku cenu, iako bi za njega bolje bilo da umre, mnogo bolje! Ali ja znam da ćeš ti poći svojim putem, mao što je on pošao svojim. Nemam tu silu. (Seda turobno u naslonjaču) Ja sam samo žena, ja mogu samo da sedim ovde i da patim. Samo, reci mu da sam pokušala da te spasem, da sam sve učinila što sam mogla i znala da te spasem.

ANDERSON Draga moja, sve se plašim da će se on više bavljati svojom opasnošću negoli mojom.

JUDITA Prestani, jer ću te omrznuti.

ANDERSON (umiruje je) De, de, de! Kako da odem od tebe kad tako govoriš? Ti si potpuno van sebe. (Okreće se Esi) Esi!

ESI (žustro se diže, osuši oči) Evo me.

ANDERSON Iziđi i pričekaj malo napolju, budi valjana devojka, gospođi Anderson nije dobro. (Esi ga gleda sa sumnjom) Ne boj se ništa, evo mene za tobom, pa ću da idem do Dika.

ESI Jeste li vi sigurni da ćete ići Diku? (Šapuće) Nećete dozvoliti da vas ona spreči?

ANDERSON (smeši se) Ne, ne, sasvim! sigurno. Sigurno. (Esi odlazi) Vidiš, sad si valjana devojka. (Zatvara vrata, vraća se Juditi)

JUDITA (sedi ukočena) Ideš u smrt.

ANDERSON (šaljivo) Onda ću u mom najboljem kaputu, dušo. (Okreće se ka ormanu, počinje da skida svoj kaput) Gle? (Zagleda se za momenat u prazan ekser, zatim brzo gleda unaokolo, sve do vatre, potrči popreko do vatre i diže Ričardov kaput) Pazi, dušice, ta on je otišao sa mojim najboljim kaputom.

JUDITA (još uvek bez pokreta) Da.

ANDERSON Da se vojnici nisu prevarili?

JUDITA Da, prevarili.

ANDERSON Mogao im je reći. Jadnik, bio je valjda isuviše uzrujan.

JUDITA Da, mogao je reći. I ja sam mogla.

ANDERSON Ama, to je sve zagonetno, zamalo da ne kažem smešno. Čudo je pravo kako nas takve sitnice zanimaju, čak i u naj... (Prekida, počinje da oblači Ričardov kaput) Bolje da mu odnesem njegov kaput. Znam šta će reći. (Podražava Ričardovom podrugljivom maniru) „Zebem za svoju dušu, pastore, a takođe i za vaš najbolji kaput". Zar ne?

JUDITA Da, baš bi tako rekao. (Kao za sebe) Tu nema šta, nijednoga od vas dvojice neću više videti.

ANDERSON (umiruje je) A! Koješta! Koješta, koješta. (Seda kraj nje) Zar tako držiš obećanje, da se neću postideti svoje junačke žene.

JUDITA Nisam ga održala, nisam. Kad ne mogoh da održim što sam njemu obećala, zašto da održim obećanje koje sam tebi dala?

ANDERSON Ne govori tamo čudnovato, dušice. To mi zvoni neiskreno naspram mene (Judata ga gleda s iskazanim prekorom) Da, zlato, besmislica je uvek neiskrena, a ti, dušo moja rođena, govoriš besmislice. Prave pravcate besmislice. (Juditino se lice smrkava u tmulu upornost. Gleda ukočeno preda se, a da i ne pogleda na nj, sva se unela u Ričardovu sudbinu. On ispituje njeno lice i uviđa da njeno ruganje nije proizvelo nikakav utisak, on ga ostavlja, i ne čini više napore da sakrije strah) Hteo bih da znam šta te je tamo uplašilo. Je li bilo borbe? Je li se on odupirao?

JUDITA Ne, on se smejao.

ANDERSON Je li shvatio opasnost koja mu preti, šta ti misliš?

JUDITA On je shvatio opasnost koja tebi preti.

ANDERSON Meni!

JUDITA On je kazao, „Gledajte da ga uklonite opasnosti s puta". Ja sam obećala, ali eto ne mogu održati obećanje. On je kazao, „Za živu glavu nemojte mu saopštiti u kakvoj se opasnosti nalazim". Ja sam ti saopštila. On je kazao, „Ako oni to otkriju, ti ga nećeš moći spasti, oni će njega obesiti, a tebe poštediti neće".

ANDERSON (ustaje sa blagorodnim negodovanjem) I ti misliš da ću ja pustiti da čovek koji tako mnogo dobroga u sebi krije umre kao pas, kad bi nekoliko reči učinilo da umre kao hrišćanin. Ja se stidim zbog tebe, Judita.

JUDITA On će u svojoj veri ostati postojan jkao što si ti u svojoj i možeš se na nj osloniti do smrtnoga časa. Tako je kazao.

ANDERSON Bog neka mu oprosti! Šta je još kazao?

JUDITA Kazao je zbogom!

ANDERSON (nervozno hoda gore dole u velikom nemiru) Jadnik, jadnik! Nadam se ti si mu rekla zbogom, što si mogla milostivije. Je li Judita?

JUDITA Ja sam ga poljubila.

ANDERSON Šta! Judita!

JUDITA LJutiš se?

ANDERSON Ne, ne, imala si pravo, imala si pravo. Jadnik, jadnik. (Veoma ucveljen) Da bude tako obešen u tim godinama! I tada su ga odveli?

JUDITA (umorno) Tada si ti došao, to je sve što ja znam. Mislim da sam pala u nesvest.

Sad mi kaži zbogom, Toni. Možda ću opet pasti. Htela bih da umrem.

ANDERSON Ne, ne, draga moja, moraš da se pribereš, da dođeš sebi. Meni ne preti opasnost, ni najmanja opasnost.

JUDITA (svečano) Ti ideš u smrt, Toni. U sigurnu smrt, ako bog samo dozvoli da se nevini ljudi ubijaju. Oni te neće pustiti k njemu, oni će te uhapsiti onoga trenutka kad se kažeš ko si. Po tebe su dolazili oni vojnici.

ANDERSON (gromom poražen) Po mene! (Pesnice mu se stežu, lice pocrveni, mesnate kesice pod očima nalivaju se krvlju, čovek od mira iščezava, preobražen u plahovitoga i strašnoga ratnika. Međutim njoj, u njenoj pogruženosti, nije ni došlo na um da pogleda na nj, njene oči su nepokolebljive, kao da mehanički odražavaju Ričardovu nepokolebljivost)

JUDITA On se stavio na tvoje mesto, on umire da bi tebe spasao. Zato je otišao u tvom kaputu. Zato sam ga ja poljubila.

ANDERSON (plane) Sunce mu krvavo! (Glas mu je surov i gospodarski, pokreti puni sirove energije) Ovamo! Esi! Esi!

ESI (Utrči) Evo me!

ANDERSON (plaho) Trči što igda možeš u krčmu. Kaži im da osedlaju najtovnijeg i najjačeg konja koga imaju, (Judita se diže bez daha, blene u njega s nevericom) dorastu kobilu, ako je odmorna, i neka ne čase ni časa. Idi tamo u avliju od štale i kaži tamo onome crnom, da ću mu dati srebrn dolar ako me njegov konj bude spreman čekao dok ja ne dođem, a mene eto odmah za tobom! Ajd sad. (NJegova energija baca Esi u letu iz sobe. On se ustremi na jahaće čizme, pojuri sa njima ka stolici, kraj vatre i počinje da ih navlači)

JUDITA (ne veruje da može tako šta od njega da dočeka) Ti ne ideš kod njega!

ANDERSON (zauzet oko čizama) Da idem! Kod njega! Šta bi to njemu pomoglo? (Mrmlja za sebe kako je navukao prvu čizmu jednim mahom) Idem ja njima, eto šta ću ja. (Njoj, zapovednički) Donesi mi pištolje, trebaju mi. I novaca, novac mi treba sav, sve što ima u kući. (Saginje se zbog druge čizme, mrmlja) Mnogo bi se on uvajdio da me dobije za drugara na vešalima. (Vuče čizmu)

JUDITA Ti ga dakle napuštaš?

ANDERSON Jezik za zube, ženo, i daj amo pištolje! (Judita ide ormanu i uzima iz njega kožni pojas i u njemu dva pištolja, rog sa barutom i kesa sa mecima zataknuti su za pojas. Ona to baca na sto. Onda otvara jednu fijoku u ormanu i vadi kesu s novcima. Anderson zgrabi pojas, opaše se) Ako u oni držali od njega u mome kaputu da sam ja, možda će mene u njegovom kaputu držati za njega. (Izdiže pojas na pravo mesto) Ličim li na njega?

JUDITA (okreće se sa kesom novaca u ruci) Strahovito si nesličan njemu.

ANDERSON (zgrabi kesu od nje, istrese je na sto) Hm! Videćemo!

JUDITA (sedi bespomoćna) Vredi li mi išta moliti se, Toni?

ANDERSON (broji novac) Moliti se! Možemo li mi molitvom da odmolimo Svindonov konopac sa Ričardovog vrata?

JUDITA Bog može umilostiviti srce majora Svindona.

ANDERSON (prezrivo, trpajući u džep pregršt novca) A ti pusti boga neka on to, ja bog nisam, ja moram da idem da poradim na drugi način. (Judita je zaprepašćena ovom hulom. Baca novčanik na sto) Drži to. Uzeo sam dvadeset i pet dolara.

JUDITA Ti si zaboravio čak i da si sveštenik.

ANDERSON Sveštenik neka ide u peršun! Šešir, gde mi je šešir!(3grabi šešir i plašt, i jedno i drugo stavlja na se u najvećoj žurbi) A sada čuj ti. Ako možeš da se nađeš s njim, pod izgovorom da si mu žena, reci mu da čuti do sutra ujutru, to će mi dati taman vremena koliko mi treba.

JUDITA (svečano) Možeš se osloniti na njega do smrtnoga časa.

ANDERSON Ti si budala, budala, Judito. (Za trenutak zadrži bujicu svoje žurbe i govori sa nešto od svoje stare mirne i uverljive ubedljivosti) Ne znaš ti čoveka za koga si se udala. (Esi utrči. On jurne smesta ka njoj) No, je li konj spreman?

ESI (bez daha) Biće spreman dok vi dođete.

ANDERSON Dobro. (Ide vratima)

JUDITA (ustaje i nevoljno ispružila ruke da ga zagrli) Zar nećeš ni zbogom da mi kažeš?

ANDERSON I da još pola minuta izgubim! Koješta! (Jurne kao mećava)

ESI (hita Juditi) On je otišao da spase Ričarda, je l' te?

JUDITA Da spase Ričarda! Ne, Ričard je spasio njega. A on je otišao da spase sebe. Ričard mora umreti.

Esi sa jedgoga strašnim krikom pada na kolena, pokrivši lice. Judita ne obraća pažnju na nju, gleda ukočeno pravo ispred sebe u viziju umirućeg Ričarda.

TREĆI ČIN

Sutradan, rano ujutru. U engleskom glavnom štabu koji je smešten u opštinskoj kući. Narednik otvara vrata male prazne parketirane čekaonice. Poziva Juditu da uđe. Judita je provela rđavu noć, verovatno da je bila u bunilu, jer čak, i u stvarnosti surova jutra, vraća joj se na mahove ukočen pogled, kadgod njena pažnja nije jače prikovana. Narednik smatra da joj njena osećanja služe na čast, i blagonaklon je, na svoj hrabreći način ovako, po vojnički. On je naočita prilika, tašt je na svoju uniformu i na čin, te se oseća naročito pozvan, na način pun pošte, da je teši.

NAREDNIK Možete ovde s njim potpuno na miru da izmenjate nemoliko reči, milostiva. JUDITA Hoću li dugo čekati?

NAREDNIK Ne, milostiva, ni minuta. Mi smo ga preko noć zatvorili u radničkom domu, a sad ga baš dovedoše ovamo za preki sud. Ne plašite se, milostiva, spavao je kao dete, a doručkovao je sa najlepšim apetitom.

JUDITA (u neverici) Zar je dobro raspoložen?

NAREDNIK Hoj-hoj, milostiva. Vojni sveštenik zalazio je k njemu noćas i vaš ga je muž prosto opelješio na kartama, odneo mu sedamnaest šilinga i sav novac među nas razdelio. Eto, to se zove džentlmen! Dužnost je dužnost, milostiva, ali ovde smo svi vaši prijatelji. (Čuje se bat koraka dva vojnika koji dolaze) Evo, čini mi se dolazi. (Ričard ulazi, ne pokazuje u celom svom držanju da je zabrinut, ili da ga se sužanjstvo kosnulo srca. Klimne vojnicima i pokaže im ključ od sobe u svojoj ruci. Vojnici odlaze) Vaša dobra supruga, gospodine popo.

RIČARD (ide ka Juditi) Šta! Moja žena! Moja obožavana! (Uzima joj ruku i ljubi sa perverznom, lakomislenom galanterijom) Koliko vremena ostavljate, naredniče, jednom suprugu srca slomljena da uzme zbogom od svoje žene?

NAREDNIK Dokle god budemo mogli, gospodine. Nećemo vas uznemiravati sve dok ne počne sednica.

RIČARD Pa zar već nije zvonilo?

NAREDNIK Svakako, gospodine, samo što je nastupilo malo odlaganje. Naime, ovoga časa stigao je general Bergojn, mi ga zovemo DŽoni Gospodski, a njemu treba bar pola sata dok ne pobroji sve zamerke, a u tome je on već majstor. Znam ga ja, gospodine, služio sam pod njim u Portugaliji. Dvadeset minuta svakako možete da se nadate, i ja ne želim da vam otimam nijedan više. (Izlazi zatvorivši vrata)

RIČARD (odmah napušta svoj lakomisleni stav i okreće se Juditi sa zbiljskom iskrenošću) Gospođo Anderson, ova poseta, lepo je od vas. Kako vam je bilo noćas? Morao sam da vas ostavim dok još niste došli k sebi, ali sam poručio Esi da dođe do vas i da vam se nađe. Je li samo razumela što sam joj poručio?

JUDITA (bez daha i žustro) Oh, ne mislite na mene. Nisam došla o eebi da pričam. Zar će oni da vas... da... (Ona hoće da kaže „da vas obese“?)

RIČARD (ćudljivo) U podne, tačno u podne. Tako je bar bilo sa čika Petrom. (Judita se strese) Je li vaš muž u sigurnosti? Je li već dobio krila?

JUDITA On nije više moj muž.

RIČARD (razrogači oči) E?

JUDITA Ja nisam mogla da vas poslušam. Ispričala sam mu sve. Čekala sam da dođe ovamo i da vas spase. Želela sam to od njega, da dođa ovamo i da vas spase. A on je, eto, pobegao.

RIČARD Pa to sam ja i hteo. Šta bi koristilo da je ostao? Obesili bi nas obojicu.

JUDITA (sa prekorom zbiljom) Ričarde Dadžone, tako vam časti vaše, šta biste vi na njegovom mestu?

RIČARD Potpuno bih učinio isto što i on, tu ne može biti spora.

JUDITA Oh, zašto nećete da prema meni budete prosti, časni, iskreni? Kad ste tako samoživi što ste se dali sinoć u njihove ruke?

RIČARD (veselo) Života mi, gospođo Anderson, ne znam. Postavljao sam sebi isto to pitanje, sve od onda, i nisam u stanju da nađem razloga takvom svom držanju.

JUDITA Znete vi, učinili ste njemu za ljubav, mislili ste da on vredi više nego vi.

RIČARD (smeje se) Oh! Ne, priznati moram, to je prekrasan razlog, samo što ja nisam tako skroman. Ne, nije bilo njemu za ljubav.

JUDITA (posle počivke, aa koje vreme ona ga pogleda, postidena lica, mučno porumenevši) Je li bilo meni za ljubav?

RIČARD (galantno) No, i vi ste tu imali udela. Mora da je bilo malo i vama za ljubav. Svakako, vi ste dozvolili da me uhapse.

JUDITA Oh, mislite da to sebi nisam ponavljala celu celcatu noć? Vašu smrt nosiću uvek na duši. (Nagonski mu pruža ruku i dodaje sa silnom zbiljom) Da mogu da vas spasem, kao što ste vi njega, ja bih primila smrt umesto vas, pa neka je po sto puta svirepa i strašna.

RIČARD (drži njenu ruku i smeši se, ali je drži na odstojanju gotovo čitave jedne ispružene ruke) Mogu vam reći sasvim sigurno da ne bih to dozvolio.

JUDITA Zar ne vidite da vas ja mogu spasti?

RIČARD Kako? Da sa mnom promenite odelo, je l' te?

JUDITA (otrgne ruku i njome dodiruje njegova usta) Nemojte. (Hoće da kaže „Nemojte se šaliti“) Ne, već kad kažem pred sudom ko ste vi ustvari.

RIČARD (namršti se) Nema potrebe, oni me poštediti ne bi, a njemu bi to oduzelo pola izgleda na spasenje. Oni su rešeni da vas zastraše. Današnje vešanje ima da posluži kao primer, kao sredstvo za zastrašivanje. E kad je tako, ded i mi njih da zastrašimo, pokažimo im da smo složni, i da nas ni sama smrt nije u stanju da razjedini. To je jedina sila koja može vratiti Bergojna preko Atlantskog okeana, a od Amerike učiniti slobodan narod.

JUDITA (nestrpljivo) Oh, šta je kome stalo do toga?

RIČARD (smeje se) Naravno, šta je kome stalo do toga? Šta je uopšte kome do čega stalo? Vidite, gospođo Anderson, ljudi, eto, imaju tako čudnovate pojmove, a da ne uviđaju da su sva ta shvatanja jedna ludorija.

JUDITA Žene zbog tih shvatanja moraju da izgube one koje vole.

RIČARD Lako im je nabaviti nove ljubavnike.

JUDITA (ogorčeno) Oh!... (Plaho) Vidite li vi, da vi ubijate sebe?

RIČARD Ubijam bar jednog čoveka koga imam, prava da ubijem, gospođo Anderson.

Nemojte se cveliti mojom smrću. Mojom smrću nijedna žena, neće izgubiti ljubavnika.

(Smešeći se) Bog vas video, ta za mene niko ne mari. Jeste li čuli da mi je majka umrla?

JUDITA Umrla?

RIČARD Od srca, noćas. Poslednje reči bile su kletva, mislim ne bih ni mogao podneti njena blagoslova. Ostali moji srodnici neće mnogo tugovati zbog mene. Esi će plakati dan dva, ali ja sam se postarao za nju, učinio sam testament noćas.

JUDITA (kamenito, posle malog ćutanja) A ja!

RIČARD (začučeno) Vi?

JUDITA Da, ja. Zar vam nimalo nije stalo do mene?

RIČARD (veselo i oporo) Ama ni ovolišno! Oh, vi ste iskazali osećanja koja imate prema meni veoma otvoreno, koliko sinoć. Ono što se dogodilo moglo vas je ublažiti za kratko vreme, ali verujte mi, gospođo Anderson, nijedna kost pod mojom kožom, nijedna vlas u mojoj kosi, nije vama draga ili mila, pa obesili me danas u podne, ili juče u podne, vama tiliio i čini.

JUDITA (glas joj drhti) Šta da učinim da vam pokažem da ste u zabludi.

RIČARD Ne mučite se. Verujem, vam na reč da me volite malo više no onomad. Samo ja velim, moja vam smrt neće slomiti srce.

JUDITA (gotovo šapatom) Otkuda to znate? (Stavi mu svoje ruke na ramena i gleda ga napregnuto pažljivo)

RIČARD (zgranut, pogađa istinu) Gospođo Anderson! (Zvono varoškog sata otkucava četvrt. Ukloni njene ruke i veli gotovo hladno) Izvinite me, oni tek što nisu po mene.

Dockan je.

JUDITA Nije dockan. Pozovite se na mene kao na svedoka, oni vas neće nipošto ubijati kad saznaju kakav ste bili junak.

RIČARD (sa nešto potcenjivanja) Naravno! Ali ako ja do kraja ne ostanem junak, gde je junaštvo? Prosto bi značilo da sam im podvalio i obesice me kao psa. To bih i zaslužio.

JUDITA (divlje) Oh, ja verujem da vi želite da poginete.

RIČARD (uporno) Ne, to tek ne želim.

JUDITA Pa onda zašto ne pokušavate da se spasete! Preklinjem vas, čujte me. Malo pre ste rekli da ste njega spasli meni za ljubav, je l' te? (Hvata ga dok on naglo uzmiče sa gestom odricanja) Nešto malo za moju ljubav. Dobro, spasite sebe mevi za ljubav. A ja

ću s vama poći na kraj sveta.

RIČARD (uhvati je za ruku i odstranjuje je malo od sebe, gledajući je netremice) Judita.

JUDITA (bez daha, očarana što je zove imenom) Čujem.

RIČARD Ako sam rekao, da vam zadovoljstvo učinim, da sam uradio ono što sam uradio ma i ovolišno za vašu ljubav, to sam vas slagao kao što muškarci uvek žene lažu. Vi dobro znate koliko sam se ja naživeo u društvu nedostojnih ljudi, i povrh toga i nedostojnih žena. E lepo, svi oni u stanju su da se izdignu do izvesne dobrote i milosti kad se zaljube. (Reč ljubav izgovara sa rđavim puritanskim prezrenjem) To me je naučilo da slabo cenim onu dobrotu koja dolazi samo iz crvenog usijanja. To sam uradio noćas uradio sam hladnokrvno i nije mi bilo ni upola stalo ni do vašeg supruga, niti pak (oporo) do vas (Judita klone poražena) koliko do samoga sebe. Nisam imao nikakvih pobuda ni interesa, mogu samo reći toliko kad je bilo došlo do toga da li da izvadim svoju šiju iz omče i da metnem tuđu, meni se nije dalo. Ne znam zašto, dolazim sebi kao budala što sam se tako kidao, ali ja onda nisam mogao niti sad mogu. Ja sam vaspitan tako da se pokoravam zakonu moje sopstvene prirode, i ja ne mogu ići protivu njega, pa sad, na vešala ili ne na vešala. (Judita je polako podigla glavu i gleda ga) To bih uradio i za svakoga drugog čoveka u varoši i svačiju ženu. (Oslobađa je) Razumete li vi to?

JUDITA Da, vi hoćete da kažete da me ne volite.

RIČARD (ogorčeno, sa surovim prezirom) To je sve što ste vi razumeli?

JUDITA Šta mogu više, šta mogu gore za sebe da razumem? (Narednik kuca. Udarac u vrata pogađa je posred srca) Oh, još jedan trenutak. (Baca se na kolena) Molim vas...

RIČARD Ćut! (Zove) Uđite!

NAREDNIK (otključava vrata i otvara ih, sa njim je stražar.) Gospodine popo, vreme je.

RIČARD Spreman sam, naredniče! Ajde, draga moja. (Pokušava da je digne)

JUDITA (obisne se o njega) Još samo jedno, molim vas, preklinjem vas. Dozvolite mi da prisustvujem suđenju. Bila sam kod majora Svindona, on mi je rekao da će dozvoliti ako vi tražite. Tražite. To je moja poslednja molba, poslednje što od vas tražim, ništa više od vas neću zahtevati. (Obgrli mu kolena) Preklinjem vas, učinite mi to.

RIČARD Ako učinim hoćete li ćutati?

JUDITA Hoću.

RIČARD Hoćete li ostati na reči?

JUDITA Hoću... (Klone slomljena, jecajući)

RIČARD (uzima joj ruku da je zadrži od pada) Daj, drugu ruku, naredniče.

Izlaze. Judita grčevito jeca. Ričard i narednik pridržavaju je. Za to vreme opštinska dvorana pretvorena je u sudnicu prekog suda. Velika, prostrana soba, u sredini se nalazi predsednička stolica, ispod visokog baldahina sa pozlaćenom krunom i kestenjavim zavesama i monogramom O. K. Ispred te stolice je sto, takođe u kestenjavim draperijama, na stolu zvonice i teški divit, a na njemu pisaći pribor. Više stolica namešteno je oko stola. Vrata su s desne ruke onoga koji sedi na predsedničkoj stolici, kad ima koga, u ovaj mah prazna je. Major Svindon je bled čkgaek, kosa mu je boje prašine. Na izgled je veoma savestan, ima svojih 45 godina, on sedi na kraju stola, leđa mu vratima okrenuta. Piše. On je sam.

RIČARD (obznanjuje generala, nekako veoma potišteno, odakle se da zaključiti da je Džoni Gospodski zadao ljudima jada da mu osete prisustvo na jedan, može se reći, prilično mučan način) General, gospodine majore.

Svindon žurno ustaje. General Bergojn ulazi. Narednik izlazi.

BERGOJN (star je pedeset i pet godina i veoma je očuvan. On je čovek od mode, galantan u toj meri da je svoju ženidbu izveo otmicom, i duhovitosti ima toliko da mu je dostalo za pisanje komedija koje imaju uspeha. Ima veza u aristokraciji koliko da bi se mogao nadobijati prilika da se vojnički istakne. Oči njegove, krupne, svetle, pažljive i umne, jesu njegova najznačajnija crta, da njih nije, njegov bi fini nos i mala usta nagoveštavali pre razmaženost nego li snagu koja je potrebna da se izvojski glas prvoklasnog generala. U ovaj mah oči su mu ljutite i tragične, a usnice i nozdrve napregnute) Major Svindon, je li te?

SVINDON Da. General Bergojn, ako se ne varam. (General i Svindon klanjaju se sa ceremonijom) Radujem se što dobijam podršku vašeg prisustva za današnji dan. Stvar nije bogzna kako prijatna, vešanje tog kukavnog sveštenika.

BERGOJN (baci se u Svindonovu stolicu) Nije, majore, ni u kom slučaju. Vešanjem se tom čoveku pridaje i suviše važnosti. Šta bi mi onda s njim učinili da je neki član anglikanske crkve? Mučeništvo, majore, eto to vole ovi ovde, i to je jedini način da čovek postane slavan, makar bio nesposoban. Šta mu drago, vi ste u naše ime odlučili da ga obesimo, pa kad je tako, što pre, to bolje.

SVINDON Odredili smo podne za taj čin. Ne ostaje nam više nijedan posao, osim da ga saslušamo i osudimo.

BERGOJN (gleda ga sa ugušivanim gnevom) Samo to, i još, može biti, da izvučemo rođene glave. Jeste li čuli za Springtaun?

SVINDON Ništa osobito. Poslednji su raporti zadovoljavajući.

BERGOJN (zgranut podskoči) Zadovoljavajući, čoveče! Zadovoljavajući! (Zine očima na njega za časak, i tada će sa smrknutom silinom) Milo mi je što ih vi to tako shvatate.

SVINDON (u čudu) Da li da razumem, da prema vašem mišljenju...

BERGOJN Ja ne izražavam svoje mišljenje. Nikad se nisam spustio do one prostačke psovke koja, na žalost, ogrubljuje naš zanat. A da jesam, majore, e tada bih možda bio u stanju da izrazim svoje mišljenje povodom vesti iz Springtauna, koje vi (strogo) po svojoj prilici niste ni dočuli. Koliko vama treba da dobijete izveštaj od vaših odeljenja ovde? Mesec dana, je li te?

SVINDON (okreće se, nemilo pogođen) Biće da su izveštaji predani vama, gospodine generale. Ima li šta ozbiljno?

BERGOJN (vadi izveštaj iz džepa) Springtaun je u rukama pobunjenika. (Baca izveštaj na sto)

SVINDON (zaprepašćen) Od juče!

BERGOJN Od jutros, od dva sata izjutra. A do sutra do dva sata izjutra možda ćemo i mi pasti u njihove ruke. Jeste li mislili o tome?

SVINDON (s pouzdanjem) Što se toga tiče, generale, britanski vojnik osvetlaće sebi obraz.

BERGOJN (gorko) I zato vi držite, majore, da britanski oficir ne mora znati svoga zanata, britanski vojnik će ga izvući iz ovih budalaština svojim bajonetom. Ubuduće, gospodine majore, moram vas zamoliti da budete manje štedri sa krvlju svojih ljudi, a štedriji sa vašim mozgom.

SVINDON Žao mi je što se ne mogu podičiti vašom intelektualnom prevashodnošću, gospodine generale. Mogu samo ono što, mi dopuštaju moje snage, koliko ih najviše znam napregnuti, i usto još da se oslonim na predanost mojih zemljaka.

BERGOJN (iznenada postaje učtivo sarkastičan) Smem li vas upitati da li ne pišete kakvu

melodramu, gospodine majore Svindone?

SVINDON (pocrveni) Ne, gospodine generale.

BERGOJN Kakva šteta! Kakva šteta (ostavlja svoj sarkastičan ton i gleda ga u oči, iznenadao i ozbiljno) Uvidate li vi uopšte, gospodine, majore, da se između nas i propasti ništa i nije isprečilo, osim naše dremosti i ovčije bezazlenosti tih kolonista? Oni su od istog engleskog soja od kojega i mi, a dođe ih šest na jednog od nas (ponavlja s naglaskom) šest na jednoga, gospodine, usto su polovina našjih trupa Hesenci, Braunšvajgci, nemački dragoneri i Indijanci sa kamama za skalpiranje glava. To su ti zemljaci na čiju se odanost vi oslanjate! Sad pretpostavite da koloniste dobiju vođu! Pretpostavite da se vest o Springtaunu izvrgne u vest da su oni vođu već našli! Šta tad da činimo? De?

SVINDON (mrko) Dužnost našu, gospodine generale, ja tako držim.

BERGOJN (opet sarkastičan, ostavlja ga se, jer vidi da je glupan) Naravno, naravno! Hvala vam, majore Svindone, hvala vam. Vi ste pitanje rešili, majore, bacili ste mlaz svetlosti na situaciju. Kakva uteha za mene što znam da je kraj mene, u ovoj tako mučnoj nezgodi, jedan tako predan i sposoban oficir da mi se u nevolji nađe. Držim, gospodine majore, da će naša obostrana čuvstva dobiti oduške ako onoga odmetnika obesimo bez daljeg odlaganja. (Udara u zvonce) A ovo naročito važi za mene koji sam, usled svojih načela, lišen uobičajenog vojničkog puta da olakšam sebi. (Narednik se pojavljuje) Uvedite tog čoveka.

NAREDNIK Razumem, gospodine generale.

BERGOJN I napomenite svakom oficiru koga sretnete da vojni sud nikog više ne čeka.

SVINDON (teško se uzdržava) Štab je potpuno spreman, gospodine generale. Oni su čekali čitavih pola sta da vi izvolite doći. Savršeno smo spremni, gospodine generale.

BERGOJN (blago) I ja sam spreman. (Više oficira ulaze i zauzimaju mesta. Jedan od njih seda uza onaj kraj stola koji je najdalje od vrata, on vrši dužnost tajnika i beleži tok sednice. Uniforme su, 9og, 20og, 21og, 24og, 53eg i 62og britanskog pešadijskog puka. Jedan je oficir generalmajor kraljevske artiljerije. Ima nemačkih oficira iz pukova, Hesenskih lovaca, nemačkih dragona i Braunšvajgskih strelaca) A, dobro jutro, gospodo oficiri. Sažaljevam slučaj što moram da vas uznemirim. Ljubazno je od vas što nam posvećujete nekoliko trenutaka.

SVINDON Hoćete li da predsedavate, gospodine generale.

BERGOJN (povrh onoga kakav je bio, postaje još ugladeniji, oholiji, sarkastičniji i uljudeniji, sad kako je stao pred javnost) Ne, gospodine majore, ja sam i suviše svestan svojih nedostataka da bih se usuđivao pucati tako daleko. Ako mi ljubazno dozvolite, ja ću sedeti kod nogu Gamalieolovih. (Čuveni rabin „sunce rabinizma", u prvom veku naše ere) (Uzima stolicu sa onoga kraja stola koji je prema vratima, ukazuje Svindonu na predsedničku stolicu, i čeka da ovaj najpre sedne, pa će tek onda on)

SVINDON (ovo mu je veoma dosadno) Kako izvolite gospodine generale. Ja samo pokušavam da vršim svoju dužnost pod izuzetno nepovoljnim okolnostima. (Zauzima mesto na predsedničkoj stolici)

Bergojn napušta za časak svoj proučeni sgav, sedi i počinje čitati raport, natuštenih veđa i brižna pogleda, on premišlja o svojoj očajnoj situaciji i o Svindonovoj nepodobnosti. Uvode Ričarda. Judita ide kraj njega. Dva vojnika su ispred, dva iza njega. Narednik komanduje. Oni idu preko sobe ka zidu nasuprot vratima, ali kada je Ričard taman bio

kod pretsedničke stolice, narednik ga zadržava dodiranjem ruke i staje neposredno iza njega. Judita plašljivo stoji kod zida. Ona četiri vojnika obrazuju grupu blizu nje.

BERGOJN (pogleda i vidi Juditu) Ko je ova žena?

NAREDNİK Hapsenikova žena, gospodine generale.

SVINDON (nervozno) Molila je da joj dopustim da prisustvuje, i ja sam držao...

BERGOJN (dovršava rečenicu umesto njega. Ironično) Vi ste držali da će joj to biti jedno zadovoljstvo. Naravno, naravno. (Blago) Dajte dami stolicu i starajte se da joj bude što ugodnije.

Narednik donosi stolicu i stavlja kraj Ričarda.

JUDITA Hvala vam, gospodine (Ona seda, pošto je upravila generalu poklon prepun jeze. General ga prima na znanje dostojanstvenim poklonom)

SVINDON (oštro, Ričardu) Vaše ime, gospodine.

RIČARD (pitom, ali uporan) De, de, nećete valjda reći da ste me dovlačili ovamo ne znajući ko sam.

SVINDON Forme radi, gospodine, recite vaše ime.

RIČARD Pa kad je forme radi, zovem se Antonije Anderson, presbiterijanski sam sveštenik u ovoj varoši.

BERGOJN (zainteresovano) Zbilja! Molim vas, gospodine Andersone, u čemu se upravo sastoji vera vaših sugrađana?

RIČARD Bio bih srećan da vam izložim da mi je samo na pretek vremena. Ali da vas preobratim u našu veru, kako valja i sleduje, tu bi mi trebalo dobrih petnaest dana.

SVINDON (preseče ga) Nismo se ovde sakupili da raspravljamo o vašim pogledima.

BERGOJN (sa proučeno izrađenim poklonom prema nesrećnom Svindonu) Podvrgavam se vašem ukoru.

SVINDON (zbunjen) Oh, ne vas, ja samo...

BERGOJN Ništa, ništa. (Ričardu veoma učtivo) Imate li kakvih političkih nazora, gospodine Andersone?

RIČARD Ako sam dobro razumeo, mi smo se sastali ovde da to izvidimo.

SVINDON (strogo) Da ne mislite time da odreknete da ste buntovnik?

RIČARD Gospodine, ja sam Amerikanac.

SVINDON Šta vi, gospodine Andersone, očekujete da ja mislim o takvom vašem govoru?

RIČARD Ja nikad ne očekujem da jedan vojnik misli, moj gospodine.

Bergojn je bezgranično očaran ovim odvratom koji, još malo, pa da ga pomiri sa gubitkom Amerike.

SVINDON (pobledi od besa) Savetujem vam, uhapšeni, da ne budete drski.

RIČARD Ništa vam to ne pomaže, gospodine generale. Čim ste odlučili da čoveka vešate, on ima nad vama veliko preimućstvo. Zašto ja moram prema vama biti učtiv? Obesili vi mene kao vuka ili kao jagnje, na jedno mu izlazi.

SVINDON Vi nemate prava pretpostavljati da je sud doneo odluku unapred, bez vašeg svestranog saslušanja i bez savesnog pretresa. Sem toga imaćete dobrotu da me ne oslovljavate sa „gospodine generale". Ja sam major Svindon.

RIČARD Izvinite po sto puta. Držao sam da sam imao čast govoriti sa DŽonom Gospodskim.

Senzacija među oficirima. Narednik se s mukom uzdržava da ne prsne u grohotan smeh.

BERGOJN (sa krajnjom milinom) DŽoni Gospodski, to ću po svoj prilici biti ja, koji vam

stojim! na usluzi, gospodine Andersone. Moji prisniji prijatelji zovu me general Bergojn (Ričard se klanja sa savršenom učtivošću) Nadam se, gospodine, pošto izgleda da ste džentlmen i čovek od duha, uprkos vašem pozivu, razumećete, ako počem budemo imali zlu sreću da vas obesimo, to će biti čin puke političke nužde i vojničke dužnosti, lišen svakog ličnog neraspoloženja prema vama.

RIČARD O, u tome, naravno, i jeste ta golema razlika.

Svi se smeše, iako protiv volje, a neki mlađi oficiri prsnu u smeh.

JUDITA (njen strah i užas postaju dublji pri svakoj od ovih šala i komplimenata) Kako samo možete?

RIČARD Obećala si ćutati.

BERGOJN (Juditi, sa proučenom visokom učtivošću) Verujte mi, milostiva gospo, vaš muž veoma nas zadužuje što ovaj krajnje neugodni posao uzima tako potpuno u duhu džentlmenstva. Naredniče, dajte stolicu gospodinu Andersonu. (Narednik izvršuje naredbu. Ričard seda) Dela, majore Svindone, mi vas čekamo.

SVINDON Vi ste, gospodine Andersone, pretpostaviću, svesni koje su vaše dužnosti kao podaniku NJ. V. Kralja Đorđa Trećeg.

RIČARD Ja sam, gospodine moj, svestan da me NJ. V. Kralj Đorđe Treći tek što nije obesio, zato što ja nalazim da nije pravo da me lord Nort pljačka.

SVINDON Gospodine, kad tako govorite vi ste veleizdajnik.

RIČARD (kratko) Znam. To sam i hteo.

BERGOJN (oštro odbija takav način odbrane, pa će, još uvek učtivo) Ne mislite li, gospodine Andersone, da je pravac kojim ste udarili, dozvolićete mi reč, prostački način odbrane? Zašto tu drečati, pljačka, zbog nekih taksenih maraka, zbog carine na čaj i tome slično? Na kraju krajeva vi, kao džentlmen, treba da platite što je za plaćanje, onako kako jednom džentlmenu i dolikuje, pa u tome i jeste suština džentlmenstva.

RIČARD Nije zapelo oko moga novca, generale. Ali dozvolite, da nam podvaljuje jedna svinjska glavurda, jedna drevna budalina kao što je Kralj Đorđe...

SVINDON (zgrožen) Ćut, čoveče, umuknite!

NAREDNIK (gromoglasno, uveliko zgrožen i zaprepasćen) Mir!

BERGOJN (nije ga se kosnulo) Ah, to je drugo stanovište. Moj mi položaj ne dozvoljava da se u nj upuštam, osim u privatnom životu. Ali (sležući ramenima) svakako, gospodine Andersone, ako ste se baš zainatili da budete obešeni, (Judita se zanjiše) više vam ništa ne treba da kažete. Ukus, na svaki način, neobičan. (Sa konačnim sleganjem ramena)

SVINDON (Generalu) Da prizovem svedoke?

RIČARD Koja vam potreba za svedocima? Da su me moje varošlije slušale, vi bi zatekli ulice barikadirane, kuće izbušene puškarnicama, i sav iarod pod oružjem da brani grad protiv vas do poslednjeg čoveka. Ali vi ste, nažalost, došli dok se mi još nismo bili s mesta makli od prethodne govorancije, i sad je već dockan.

SVINDON (strogo) Lepo, gospodine moj, mi ćemo i vama i vašim sugrađanima dati lekciju da je neće zaboraviti. Imate li još šta da kažete?

RIČARD Mislim imaćete toliko obzira da se sa mnom ponašate kao sa ratnim zarobljenikom, i da me streljate kao čoveka, umesto da me vešate kao psa.

BERGOJN (sa simpatijom) Vidite, gospodine Andersone, eto sad vi govorite kao civil, ako mi dopustite da se tako izrazim. Imate li vi pojma o prosečnoj veštini gađanja u armiji NJ. V. Kralja Đorđa Trećeg? Ako vas izvedu na streljanje, šta će biti? Polovina ima da vas promaši, druga će polovina da izvrši svoj zadatak, nikako, i moraće da vas

ostave nadzorniku streljanja da vas on sa svojim pištoljem dokusuri. Međutim obesiti vas, to mi umemo izvesti na savršen esnafski i prijatan način. (Ljubazno) Budite razumni, gospodine Andersone, pustite da vas obese.

JUDITA (bolesna od užasa) O, bože!

RIČARD (Juditi) Obećanje tvoje! (Generalu) Blagodarim vam, generale, sa te strane maločas stvar mi se nije prikazala. Da bih vas obavezao, ja povlačim svoj nepristanak na uže. Lepo vi mene vešajte.

BERGOJN (uglađeno) Da li će vam biti zgodno u dvanaest, gospodine Andersone?

RIČARD Biću vam tada na raspoloženju, generale.

BERGOJN (ustaje) Gospodo... više nema šta da se govori. (Svi ustaju)

JUDITA (pohrli stolu) Oh, nećete zar ubijati čoveka tako olako, bez pravog isleđenja, da čak i ne promislite šta činite, i bez... (ne može da nađe reč)

RIČARD Zar tako držiš obećanje?

JUDITA Ako ne date meni, ovda govorite vi. Branite se. Spasite se, recite im istinu.

RIČARD (zabrinuto) Ta kazao sam im ja u lice toliko istine, da bi me samo radi nje mogli obesiti deset puta. Ako proslaviš i još jednu jedinu reč, možeš izložiti opasnosti druge živote, a moj život spasti nećeš.

BERGOJN Draga gospodo, naša je jedina želja da izbegnemo nemile prizore. Pa kakvo bi vam se s time učinilo zadovoljenje da se ovde otvori sad jedna svečana tarapana, pa tu moj prijatelj Svindon u crnoj kapi i tome podobno? Moram priznati da sam uveliko obavezan vašem suprugu na vanrednom taktu koji on pokazuje i na njegovim džentlmenskim osećanjima.

JUDITA (baca mu reči u lice) Ah, vi ste poludeli! Zar vam je zaista svejedno kakva nedela činite, ako ih samo činite pod džentlmenkim! vidom? Zar zbilja za vas ništa ne znači biti ubica, samo kad ubijate u crvenom mundiru? (Očajno) Nećete ga obesiti, ovaj čovek nije moj muž.

Oficiri se zgledaju i sašaptavaju, nekoliko Nemaca mole svoje susede da im objasne šta je ta žena rekla. Bergojn, koji je bio vidljivo potresen Juditinim prekorom, brzo se pribrao pri ovom novom razvoju.

RIČARD (u to izdiže svoj glas nad opštom grajom) Apelujem na vas, gospodo, da učinite ovome kraj. Ona neće da veruje da me ne može spasti! Prekinite suđenje.

BERGOJN (glasom tako mirnim i jakim da odmah vraća mir) Samo trenutak, gospodine Andersone. Trenutak, gospodo. (Ponovo zauzima svoje sedište. Svindon i oficiri slede njegovom primeru) Dajte mi da vas jasno shvatim, milostiva gospodo. Vi velite da ovaj gospodin nije vaš muž, ili samo, želim da to istaknem sa što više delikatnosti, da vi niste njegova žena?

JUDITA Ne znam ja šta vi tu mislite. Ja velim da on nije moj muž, muž moj je pobegao. Ovaj je čovek uzeo njegovo mesto, da bi ga spasao. Pitajte koga bilo u gradu, pošaljite na ulicu neka vam dovedu na koga prvog naiđu i dajte ga ovamo kao svedoka. On će vam reći da ovaj čovek nije Antonije Anderson.

BERGOJN (mirno, kao maločas) Naredniče!

NAREDNIK Izvolite, gospodine generale.

BERGOJN Izidite na ulicu i dovedite ovamo prvog građanina na koga naidete.

NAREDNIK (ide vratima) Razumem, gospodine generale.

BERGOJN (dok narednik prolazi) Prvoga, čistog i treznog građanina na koga naidete.

NAREDNIK Razumem, gospodine generale. (Izlazi)

BERGOJN Sedite, gospodine Andersone, ako vas tako smem još zvati, za ovaj čas.

(Ričard seda) Sedite, milostiva gospođo, dok još čekamo.

RIČARD (sa negodovanjem) Sramota!

BERGOJN (oštro, sa polovinom osmeha) Ako niste vi suprug, dragi moj, onda ovaj slučaj nije tako ozbiljan... po nju. (Ričard se ujeda za usne, ućutkan)

JUDITA (Ričardu, vrativši se na svoje sedište) Nisam mogla. (Ričard klima glavom. Judita seda)

BERGOJN Pojmićete svakako, goepodine Andersone, da nemate šta da očekujete od ovog malog incidenta. Mi smo prinuđeni da na nekome učinimo primer.

RIČARD Potpuno vas shvatam. Držim da je svako moje objaššenje izlišno.

BERGOJN Moje je mišljenje da sačekamo nepristrasno svedočenje, ako nemate ništa protiv.

Narednik sa svežnjem hartija u ruci, vraća se, dovodeći Kristija, veoma unezverena.

NAREDNIK (daje generalu svežanj) Depeše, gospodine generale. Predao ih kaplar iz 33-ćeg, mrtav je umoran od brzog jahanja, gospodine generale.

General otvara depeše i namah u njih potone. Tako su ozbiljne da su mu napregle svu pažnju i potpuno je odstranile od prekog suda.

NAREDNIK (Kristiju) Deder, mirno, i skini kapu. (Postavlja se pred Kristijem, koji stoji sa one strane sudnice sa koje i general)

RIČARD (Kristiju, svojim običnim siledžijskim tonom) Šta se tu plašiš, budalo, ti si priveden samo kao svedok. Neće tebi ništa. Neće tebe vešati.

SVINDON Kako je vaše ime?

KRISTI Kristi.

RIČARD (nestrpljivo) Kristifor Dadžon, magarčino jedna. Kaži ime i prezime.

SVINDON Uhapšeni, ćutite. Ne smete da utičete na svedoka.

RIČARD Lepo. Ali ja vas opominjem da iz njega ništa nećete izvući, ako silom ne izvućete. On je i suviše dobro odgajivan bio od pobožne svoje majke, te mu kije ostalo nn truni razuma ili muškosti.

BERGOJN (skoči i govori naredniku užasnim glasom) Gde je čovek koji je doneo ovo?

NAREDNIK U stražarskoj sobi, gospodine generale.

General odlazi u žurbi koja dovodi da se oficiri zgledaju.

SVINDON (Kristiju) Poznajete li Antonija Andersona, presbiterijanskog sveštenika?

KRISTI Svakako. (Podrazumeva da je Svindon magarac, ako i to ne zna)

SVINDON Je li on ovde?

KRISTI (gleda unaokolo) To ne znam.

SVINDON Vidite li ga?

KRISTI Ne.

SVINDON Izgleda da vi poznajete uhapšenog.

KRISTI Hoćete reći Dika?

SVINDON Ko je Dik?

KRISTI (pokazuje na Ričarda) Ovaj ovde.

SVINDON Kako se on zove?

KRISTI Dik.

RIČARD Odgovaraj lepo, magarče jedan. Otkud oni znaju ko je Dik.

KRISTI Dobro, zar ti nisi Dik? Šta znam ja da kažem.

SVINDON Upravljajte reč na mene, gospodine, a vi, uhapšeni, ćutite. Recite nam ko je

uhapšeni.

KRISTI On je moj brat Dik, Ričard, Ričard Dadžon.

SVINDON Brat vaš!

KRISTI Jeste.

SVINDON Jeste li sigurni da on nije Anderson?

KRISTI Ko?

RIČARD (van sebe) Ja, ja, ja, stok...

SVINDON Mir, gospodine.

NAREDNIK (viče) Mir!

RIČARD (nestrpljivo) Uf! (Kristiju) On želi da zna jesam li ja pop Anderson. Kaži mu i prestani da se keziš kao majmun na vašaru.

KRISTI (kezi se većma no ikad) Ti, pastor Anderson! (Svindonu) Oj, oj, gospodin Anderson je popa, čovek vrlo dobar, a Dik je nevaljalac, valjan svet neće s njim ni da govori. On je nevaljali brat, a ja sam dobri. (Oficiri prsnu u smeh. Vojnici se cere)

SVINDON Ko je uhapsio ovog čoveka?

NAREDNIK Ja, gospodine. Zatekao sam ga u popovoj kući, sedeo je za čajem sa gospodom, kaput skinuo, sasvim kao kod svoje kuće. Nikom ni na um ne bi moglo pasti da nije s njom venčan.

SVINDON Je li se on pokazivao kao da je on sveštenik?

NAREDNIK Jeste, gospodine majore, to jest, po imenu i prezimenu, jeste, ali po svemu ostalom nije. Pitajte vi samog vojnog sveštenika, gospodine majore.

SVINDON (Ričardu preteći) Tako dakle, dragi moj, vi ste pokušali da nam podvalite. A vaše je pravo ime Ričard Dadžon.

RIČARD Najzad ste proključili, je l' te?

SVINDON Dadžon je ime nama dobro poznato, a?

RIČARD Jeste, Petar Dadžon, koga ste vi umorili, bio mi je stric.

SVINDON Hm! (Ujede se za usne i gleda Ričarda sa osvetoljubivom ozbiljnošću)

KRISTI Hoće li oni da te obese, Dik?

RIČARD Da. Kidaj, s tobom su svršili.

KRISTI A mogu da zadržim paune od porcelana?

RIČARD (skoči) Kidaj, marš napolje, mečko jedna blesava! (Kristi pobegne u panici)

SVINDON (i svi ustaju) Pošto ste vi, Ričarde Dadžone, uzeli mesto popovo, zadržaćete ga do kraja. Izvršenje kazne biće tačno u dvanaest časova kako je utvrđeno, ako se Anderson ne bude predao do toga vremena, vi ćete umesto njega biti obešeni. Naredniče, vodite ovoga čoveka.

JUDITA (gubi se) Ne, ne...

SVINDON (surovo, jer se boji da se njena moljakanja ne obnove) Izvedite napolje ovu ženu.

RIČARD (skoči preko stola tigrovskim skokom i stegne Svindona za gušu) Prokleti gade...

Narednik jurne u pomoć s jedne, vojnici s druge strane. Oni šćepaju Ričarda i vuku ga na njegovo mesto. Svindon je bio bačen na sto poleđuške, on se diže i dovodi u red svoj okovratnik. Taman on da kaže nešto, preduhitri ga Bergojn, koji se baš pojavljuje na vratima sa dve hartije, u ruci, jedno belo pismo i jedna plava depeša.

BERGOJN (stupa ka stolu, smišljeno hladan) Šta je to? Šta se to zbiva? Gospodine Andersone, vi še dovodite u čudo.

RIČARD Sažaljevam slučaj, generale, što sal vas uznemirio. Ja sam samo želeo da udavim ovog vašeg grubog potčinjenog... (Silovito se obrecne na Svindona) Zašto dražite u meni đavola, što se tako natresate na ovu ženu? DŽukelo jedna sa izbljuvanim licem, zavrnuo bih ti tu prokletu šiju

sa kdjvećim zadovoljstvom. (Ispruža ruke naredniku) Na, veži mi ruke, jer neću biti u stanju da svoje prste zadržim od njega.

Narednik uzima lisice i gleda na generala tražeći uputstvo.

BERGOJN Da se niste obratili dami prostačkim izrazima, majore Svindonu?

SVINDON (veoma ljutit) Ne, gospodine generale, niukoliko. Takvo pitanje ne bi trebalo da mi se upućuje. Naredio sam da se žena ukloni, pošto je činila nered, a ovaj je skočio na mene. Sklonite te lisice. Ja sam savršeno sposoban da sam o sebi vodim brigu.

RIČARD Sad govorite kao čovek, i ja nemam s vama razmirice.

BERGOJN Gospodine Andersone...

SVINDON On se zove Dadžon, gospodine generale, Ričard Dadžon. On je varalica.

BERGOJN (naglo) Besmislica, dragi moj, Dadžona ste vi obesili u Springtaunu.

RIČARD To mi je bio stric, generale.

BERGOJN Ah, vaš stric. (Svindonu, lepo) Izvinite, majore Svindone. (Svindon prima izvinjenje kruto. Bergojn se okreće Ričardu) Nekako smo nesrećni u našim odnosima sa vašom porodicom. Lepo, gospodine Dadžone, evo šta sam hteo da vas upitam. Ko je (čita sa pisma) Viljem Mendek Paršoter?

RIČARD Pretsednik opštine u Springtaunu.

BERGOJN Da li je Viljem Mendek i tako dalje, čovek od reči?

RIČARD Prodaje li vam šta?

BERGOJN Ne.

RIČARD U tom se slučaju možete osloniti na njega.

BERGOJN Hvala vam, gospodine... m... Dadžone. Uzgred budi rečeno, pošto vi niste gospodin Anderson, hoćemo li ipak, je l' te, majore Svindone? (Hteo je reći, „Hoćemo li ipak da ga obesimo“?)

RIČARD Odredbe ostaju nepromenjene, generale.

BERGOJN A, zbilja, jako žalim. Zbogom, gospodine Dadžone. Zbogom, milostiva gospodo.

RIČARD (ne da reč Juditi, posve silovito, jer je ona baš htela opet da udari u neko divlje preklinjanje. Uzima je za mišicu odlučno, pa će joj) Ni reči više. Hajte.

Judita ga preklinjući gleda, ali je njegovom odlučnošću ukroćena. Izvode ih ona četiri vojnika, narednik, veoma mrzovoljan, ide između Judite i Ričarda, na koga motri kao da je kakva opasna zver.

BERGOJN Gospodo, nemam vas rašta više zadržavati. Majore Svindone, jednu reč s vama. (Oficiri izlaze. Bergojn čeka sa neuznemirenom vedrinom da ode i poslednji od njih. Tad se veoma uozbilji i oslovljava Svindona prvi put bez njegove titule) Svindone, znate li šta je ovo? (Pokazuje mu pismo)

SVINDON Šta je?

BERGOJN Ovo traže propusnicu za jednoga oficira njihove milicije. Imao bi da dođe ovamo radi pregovora sa nama.

SVINDON Ah, popuštaju.

BERGOJN Još dodaju ovo, da nam šalju onoga čoveka koji je noćas podigao Springtaun i nas izbacio odatle, time hoće da nam stave na znanje da imamo posla sa oficirom od

značaja.

SVINDON Pih!

BERGOJN On ima punomoć da sa nama utanači uslove , no, pogodite čega.

SVINDON Uslove njihove predaje, nadam se.

BERGOJN Ne, nego naše evakuacije iz varoši. Oni nam nude samo šest sati da oe čistimo.

SVINDON Čudo od drskosti!

BERGOJN Šta da činimo?

SVINDON Krenuti na Springtaun i, ne časeći ni časa, zadati odlučan udarac.

BERGOJN (spokojno) Hm! (Okreće se ka vratima) Hajte u adutanturu.

SVINDON Zašto?

BERGOJN Da udesite tu propusnicu. (On stavlja ruku na bravu da otvori vrata)

SVINDON (nije se pomakao) Gospodine generale Bergojne.

BERGOJN (okreće se) Gospodine majore?

SVINDON Dužnost mi nalaže da vam kažem, gospodine generale, da ja ne smatram pretnje gomile buntovnih dućandžija dovoljnim razlogom da im mi popustimo.

BERGOJN (nezbunljiv) Pretpostavite da ustupim komandu vama, šta ćete vi činiti?

SVINDON Nastojaću da izvedem ono zbog čega smo se krenuli južno od Kvebeka, a zbog čega je general Hau krenuo severno od NJujorka, da postignem vezu kod Albanija, te da se pobunjenička vojska zbríše našim ujedinjenim snagama.

BERGOJN (zatanetno) A hoćete li zbrisati i naše neprijatelje u Londonu?

SVINDON U Londonu! Koje neprijatelje?

BERGOJN (silovito) Javašluk i vaduvenost, nedoraslost i birokratizam. (On izdigne depešu i pridoda sa očajanjem na licu i u glasu) Ovoga časa saznajem, majore, da je general Hau još uvek u NJujorku.

SVINDON (gromom poražen) Blagi Bože! Odrekao poslušnost!

BERGOJN (sardoničkom mirnoćom) Nije zapovest uopšte ni primio, dragi moj. Neki gospodin u Londonu zaboravio da mu ispošlje, biće, sklon sam verovati, da se spremao na selo, da provede praznike, i da bi on mogao ostati komotan, Engleska će da izgubi svoje kolonije u Americi, a za nekoliko dana vi i ja bićemo u Saratogi sa 5000 ljudi, gde će valjati. da otvorimo borbu protiv 18000 ustanika, grupisanih na neosvojivim položajima.

SVINDON (zaprepašćen) To je nemogućno!

BERGOJN (hladno) Izvinite!

SVINDON Ne mogu da verujem. Šta će reći istorija?

BERGOJN Dragi moj, istorija će lagati kao i obično. Hodite, moramo da pošaljemo dozvolu. (Izlazi)

SVINDON (izgubljeni, za njim) Bože moj, Bože moj, nas će zbrisati!

Što se više primiće podne, raste uzbuđenje na Trgu. Sad su vešala, koja su tu podignuta stalno, na strah zločincima, a pokraj sitnijih strašila i sprava za opominjanje, kao što su sramni stub, kamdžijašnica i kočići, dobila novo uže, ono je obešeno tako da mu omča dođe gore, izvan domašaja dečurlije. Lesgve, koje pripadaju vešalima, dovukao je i postavio u pripravnost varoški birov, koji stoji kraj njih da ih čuva od nenadležnog pentraša. Vesterbridžko građanstvo na licu je mesta u velikome broju i u dobrome raspoloženju, jer se na sve strane raširio glas da Kralj Đorđe i njegov strašni general vešaju Đavolovog učenika, a ne sveštenika, sledstveno, može se u vešanju uživati bez

ikakve nelagodnosti je li to pravično ili ne, i nije li kukavički dopustiti ga bez borbe. Štališe, po malo i strahuju da im se očkivanje ne izjalovi, jer se približuje podne a dolazak birova sa lestvama još je jedini znak svekolike pripreme. Ali najzad umirujući usklici, „Dolaze, dolaze, evo ih!“ začuše se, i četa vojnika, s noževima na puškama, pola Britanci pešaci, a pola Hesenci grunu sa trupkanjem, ubrzanim maršem, na sredinu Trga, odbijajući svetinu ustranu.

NAREDNIK Četa, stoj! Na desno u front! Postrojenje u karu! (Kako su bili u koloni dvojnih redova, vojnici izvode postrojavanje tako da prave karu oko vešala. NJihovi podoficiri, pod energičnim vođstvom narednika, izguravaju po temenima kare, osobe koje su se zatekle u sredini) Ajd sad, napolje, čistite se, da i vi ne dobijete štrangu oko vrata. Obrazujte karu lepo, vi tamo, prokleti Hesenci. Nema ti vajde da s njima govoriš po nemački, govorite vi s njima sa kundakom vaših musketa po nozi, pa će vas razumeti. Čistite se odavde kad vam lepo Kažem. (On naiđe na Juditu koja stoji kraj vešala) Ajd, nemate ovde posla.

JUDITA Zar ne mogu ovde ostati? Kome ja smetam?

NAREDNIK Ne trebaju mi vaša razlaganja. Treba da vas je stid. Jurite da gledate kako vešaju čoveka koji vam nije muž. A i on nije bolji od vas. Kazao sam za njega majoru da je džentlmen, a on se na majora baca da ga udavi, i našu svetlu krunu naziva budalom. Zato se čistite i vi što pre, trčećim korakom.

JUDITA Hoćete li da primite ova dva srebrna dolara, pa da me ostavite ovde?

NAREDNIK (ne oklevajući ni trena spusti novac vešto u džep, pogledavši krišom unaokolo. Tad izdiže glas u revnosnom negodovanju) Ja da uzmem pare pri vršenju svoje dužnosti! To nikada! Pokazaću ja vama, da vas naučim kako se miti kraljev službenik! Vi ste uhapšeni sve dok se ne izvrši pogubljenje. Tu stojte i da se niste mrdnuli sa mesta dok vas ne pustimo. (Brzim jednim migom on joj ukazuje na teme kare, iza vešala, desno od sebe i okreće se od nje hučno, izdirući se) Deder! Ravnanje! I odbijte! De!

U građanstvu se čuju povici, „Mir!“ „Pst!“ Začuje se vojna muzika koja svira posmrtni marš iz „Saula“. Gomila se namah umiri. Narednik i podoficiri polete pozadi kare i od nekoliko njihovih šapatom proslavljenih komandi uz malo krišom učinjenih gurkanja, otvara se kara da propusti pogrebni sprovod, zaštićen od gomile dvostrukim redom vojnika. Bergojn i Svindon na čelu su. Ušavši u karu sa gađenjem pogledaju na vešala i izbegnu da ispod njih prođu time što udare malo ukoso, udesno, i sa te strane se nameste. Za njima g. Bradnel, vojni sveštenik, u stiharu, molitvenik mu otvoren, ide pored Ričarda, koji je ćudljiv i razbarušen. Ispod vešala Ričard prolazi sa psećim prkosom i staje malo ispred njih. Dželat vojnik, grmalj, dolazi za njim, bez kaputa, u košulji zavrnutih rukava. Iza njega dva vojnika vuku laka vojna kolica. Najzad dolazi banda, koja se namešta iza kare i dovršava Posmrtni marš. Judita na mukama gledajući i motreći Ričarda, iskrade se sve do ispod vešala i nasloni se s desnu gredu. Za vreme razgovora koji dolazi, ona dva vojnika postave kolica ispod vešala i zastanu kod rude koja je upravljena natrag. Dželat uzima lestvice sa kolica i prigotovi ih da se zarobljenik popne. Zatim se ispenje na velike lestve, koje stoje kraj vešala, i preseče konopac kojim je uže vezano (gore) tako da omča pada i klata se iznad kolica, silazeći on korakne u njih.

RIČARD (sa uzdržavanim nestrpljenjem, Bradnelu) Eto vidite, gospodine, ovo nije mesto za čoveka vašeg zvanja. Neće li biti bolje da se uklonite odavde?

SVINDON Obraćam se na vas, zarobljeniče, ako je u vama ostalo ma i najmanje smisla za pristojnost, da saslušate utehe sveštenikove i da odate dužnu poštu, koju ova svečana

prilika od vas zahteva.

SVEŠTENIK (blago ukorava Ričarda) Probajte da se priberete i da se pokorite gospodnjoj volji. (Izdiže knjigu da nastavi službu božju)

RIČARD Zabavite se i vi o vašoj sopstvenoj volji, gospodine, i o volji ovih vaših saučesnika

ovde. (Pokazuje na Bergojna i Svindona) Malo ja vidim gospodnjeg i u vama i u njima. Raspričali ste se tu o hrišćanstvu, i to u času kada vešate svoga protivnika! Je li bilo kad bogohulnije besmislice! (Svindonu, nešto grublje) Vi ste udesili ovu svečanu priliku, kako je zovete, da biste na narod napravili utisak o sopstvenom dostojanstvu! Hendlovu muziku i duhovnika, da bi umorstvo ličilo na pobožnost. Mislite li da ću vam ja pomagati? Molili ste me da izaberem uže, jer ne znate svog sopstvenog zanata ni toliko da me streljate, kao što valja. Pa legao, obesite me i mirna krajina!

SVINDON (svešteniku) Ne možete li ništa s njim, gospodine Bradnele?

SVEŠTENIK Pokušaću, gospodine majore. (Počinje da čita) Čovek koji je rođen od žene, ima...

RIČARD (zaustavlja oči na njemu) „Ne ubij“.

SVEŠTENIK (knjiga mu klone u rukama. Priznaje svoju zabunu) Šta da kažem, gospodine Dadžone?

RIČARD Čoveče, ostavi me sama, razumeš li, zar to nisi u stanju?

BERGOJN (sa krajnjom ugladenošću) Mislim, gospodine Bradnele, pošto uobičajena vaša zanatska poslovanja dolaze gospodinu Dadžonu kao neprikladna za ove okolnosti, biće bolje da ih sasvim izostavite, do časa, ovaj, kada i gospodin Dadžon ne bude mogao od njih da bude uznemiravan. (Bradnel, sležući ramenima, zatvara knjigu i povlači se) Izgleda da vam se žuri, gospodine Dadžone.

RIČARD (sa užasom smrti nad sobom) Mislite li da mi je bogzna kako prijatno kad me ovako drže u čekanju? Vi ste se već pomirili s tim da učinite umorstvo, pa lepo, dela, učinite ga, i skinite ga sebi s vrat, a što pre.

BERGOJN Gospodine Dadžone, mi to činimo...

RIČARD Jer ste za to plaćeni.

SVINDON Bezobrazni... (guta svoj bes)

BERGOJN (sa dražesnom ljubaznošću) Ah, zaista mi je žao što ste tako šta mogli i pomisliti, gospodine Dadžone. Da znate šta je mene koštao oficirski list i kakva je moja plata, bolje biste o meni mislili. Meni bi bilo drago da se sa vama rastanem, prijateljski.

RIČARD Počujte me, generale Bergojne. Ako mislite da volim biti obešen, vi ste u zabludi. Ne volim, i nije mi ni na kraj pameti da uveravam koga da volim. Povrh toga, ako držite da sam ja prema vama u obavezi što me vešate po džentlmenski, i tu se varate. Sva ta rabota pada mi đavolski mučno, i jedino mi je zadovoljstvo što ćete, kad se sve ovo izvrši, ni u svojim rođenim očima biti mnogo bedniji no što ću ja izgledati. (Okreće se od njega i uputi se kolicima, Judita korakne napred i zaustavi ga, ispruživgai ruke prema njemu)

RIČARD (osećajući da bi mu i malo bilo dosta, da mu pomuti vladanje nad sobom, ustukne od nje viknuvši) Šta tu radite? Ovo nije mesto za vas. (Judita učini pokret kao da ga se dotakne. On uzmakne, pa će nestrpljivo) Nemojte! Odlazite, vi me bunite. Vodite je, molim vas.

JUDITA Zar nećete zbogom da mi kažete?

RIČARD (dozvoljava joj da mu uzme ruku) Oh, zbogom, zbogom. Sad odlazite, brzo.

(Judita se sva pripija za njegovu ruku, neće da bude odgurnuta sa tako hladnim zbogom i, najzad, kako on pokušava dase oslobodi nje, baca se njemu na grudi, u ropcu)

SVINDON (ljutito naredniku koji je uznemiren Juditinim pokretom, došao da je odgurne, pa zastao neodlučno, uvidevši da je dockan) Kako to? Otkud ona u Kari?

NAREDNIK (svestan krivice) Ne znam, gospodine majore. Lukava je, ko je mogao da je zadrži.

BERGOJN Vi ste primili mito.

NAREDNIK Nisam, gospodine generale.

SVINDON (strogo) Odstupi. (Narednik se povinuje)

RIČARD (preklinjući, onima koji su oko njeta, a najzad generalu, kao najmanje tupor od sviju) Vodite je odavde. Mislite li sad mi je do žene kraj mene!

BERGOJN (ide ka Juditi i uzima je za ruku) Ovamo, milostiva gospođo. Kad ste već tu, ostanite između redova, samo stanite ovamo, iza nas, i nemojte gledati.

Ričard sa velikim, kao jecaj, uzdahom olakšanja što ga je ostavila i pošla sa generalom, beži prema utočištu, ka kolicima i uspinje se na njih. Dželat mu skida iaput i vezuje ga.

JUDITA (mirno se odupire Bergojnu i izvlači svoju ruku iz njegove) Neću, samo ostati moram. Neću gledati. (Ide nadesno od vešala. Pokušava da pogleda Ričarda, ali se okrene od njega s užasnutom drhtavicom i padne na kolena u molitvi. Bradnel pođe prema njoj)

BERGOJN (klima odobravajući glavom što je ona klekla) Ah, sasvim tako. Ne dirajte je, gospodine Bradnele, tako je sasvim dobro. (Bradnel takođe klimne glavom, malo se povuče i gleda je sa simpatijom. Bergojn uzima svoj pređašnji stav i vadi divan zlatan hronometar) Dela sad, jesu li te pripreme učinjene? Ne treba da zadržavamo gospodina Dadžona.

Za to vreme Ričardu su ruke vezane pozadi, omča mu je o vrat nataknutu. Dva vojnika uhvatila su kolica za rudu, spremni da kolica odgurnu. Dželat stoji u samim kolicima iza Ričarda i daje znake naredniku.

NAREDNIK (Bergajnu) Gotovo, gospodine generale.

BERGOJN Imate li još šta da kažete, gospodine Dadžone? Raspoložete sa još dva minuta, koliko treba do dvanaest.

RIČARD (jakim glasom čoveka koji je savladao gorčinu smrti) Vaš časovnik zaostaje dva minuta iza varoškog sata koji mogu da dočujem odavde, generale. (Varoški sat izbija prvi udar od dvanaest. Narod se nevoljno trza pri zvuku, i iz gomile se otima ugušena mrmljava) Amin! Moj život, za budućnost sveta!

ANDERSON (dojuri na trg) Amin i zaustavite pogubljenje. (Probija oe kroz liniju vojnika koja je nasuprot generalu, i doleti vez duše do vešala) Ja sam Anonijv Anderson, čovek koga vi tražite.

Narod, silno uzrujan, sluša, svi se pretvorili u uvo. Judita blene u njega, napola se uzdigla, zatim digne obe ruke kao neko čija je molitva uslišena.

SVINDON Zaista. E onda ste baš na vreme, da uzmete svoje mesto na vešalima. Držite ga.

Narednik da znak, dva vojnika istupe da šćepaju Andersona,

ANDERSON (podnosi hartiju Svindonu pod nos) Evo moje propusnice, gospodine.

SVINDON (zapanjen) Propusnica! Zar ste vi...

ANDERSON (naglašava) Ja sam taj. (Dva vojnika zgrabe ga za laktove) Recite tim ljudima da me puste.

SVINDON (vojnicima) Pustite ga.

NAREDNIK Otstupi.

Vojnici se vraćaju na svoja mesta. Građani kliču i počinju da izmenjuju likujuće poglede, sa predosećanjem trijumfa, jer vide da njihov sveštenik govori sa dušmanima koji su se našli u škripcu.

ANDERSON (odmahne dubokim uzdahom olakšanja i briše oznojeno čelo maramom)
Bogu hvdla, stigao sam na vreme!

BERGOJN (miran kao uvek, i još jednako sa časovnikom u ruci) Vremena je bilo i suviše. Meni nikad, ni u snu ne bi došlo da jednog džentlmena vešam po američkom satu. (Ostavlja časovnik)

ANDERSON Dabogme, mi smo nekoliko minuta ispred vas, generale. A sad im recite da skinu uže sa vrata ovog američkog građanina.

BERGOJN (dželat u kolicima vrlo učtivo) Budite dobri da odrešite gospodina Dadžona. Dželat skine uže sa Ričardovog vrata, odreši mu ruke, i pomaže mu da obuče kaput.

JUDITA (prikradajući se bojažljivo do Antonija) Toni.

ANDERSON (prebaci joj ruku preko pleća i ruga joj se srdačno) Pa, šta sad misliš o svome mužu, a?

JUDITA Stid me je... (sakrije lice na njegovim grudima)

BERGOJN Vi mi izgledate razočarani, majore Svindone?

SVINDON Vi mi izgledate poraženi, generale Bergojne.

BERGOJN I jesam, dragi moj, a čovečan sam uz to za toliko da se tome radujem. (Ričard skoči sa kolica na zemlju. Bradnel pruža ruku da mu pomogne. Zatim Ričard trči Andersonu, čiju desnu ruku srdačno drmsa, pošto je levu prigrabila Judita) Uzgred budi rečeno, gospodine Andersone, nisam razumeo sasvim dobro, propusnica je bila za komandanta milicije. A koliko sam uspeo da saznam, vi ste... (On gleda oštro, ukoliko mu to dopuštaju njegovi dobri maniri, na Andersonove jahaće čizme, pištolje, Ričardov kaput, pa će dodati) svešteno lice.

ANDERSON (između Judite i Ričarda) Generale, u času iskušenja čovek otkrije koji mu je pravi poziv. Ovaj budalasti mladi čovek (stavljajući ruku na Ričardovo rame) hvalio se da je đavolov učenik, a kad je čas iskušenja došao k njemu, on je otkrio da mu je pisano da pati i da bude veran do smrti. Ja sam za sebe držao da sam valjan propovednik jevanđelja mira, ali kad je čas iskušenja došao za mene, otkrio sam da mi je pisano da budem čovek dela, i da mi je mesto među vođama ratne vreve i u grmljavi pušaka. I tako ja iznova otpočinjem život kao Antonije Anderson, kapetan springtaunske milicije, a Đavolov Učenik, ovaj pred vama, ima da otpočne život nanovo, kao prečasni Ričard Dadžon, i da drži pridike sa moje stare predikaonice i pruži dobra saveta ovoj mojoj glupavoj ženici. (Stavlja joj svoju ruku na rame. Ona kradom pogledne na Ričarda, da vidi kako mu se sviđa ovaj izgled) Vaša mi je majka rekla, Ričarde, da sam ja bio nešto rođen za sveštenika, ne bih nikad izabrao Juditu za ženu. Bojim se, bila je u pravu, i tako, sa vašim pristankom, zadržite vi moj kaput, a meni ostavite vaš.

RIČARD Gospodine popo, hoću reći, kapetane, ponašao sam se kao budala.

JUDITA Kao junak.

RIČARD Što je možda isto... (sa nešto gorčine za samoga sebe) Ali ne, da sam ja šta vredeo, ja bih za vas uradio ono što ste vi za mene umesto da prinosim izlišnu žrtvu.

ANDERSON Nije izlišna, sinko. Svakojaki su ljudi nužni da bi se mogao sagraditi nov jedan svet, potrebni su ne samo vojnici, već i sveci. (Okreće se generalu) A sad, generale, vreme žuri, a Amerika nema kad. Jeste li načisto da možete gradove osvajati i bitke

zadobijati, ali jedan narod, ne pokoriste nikad!

BERGOJN Moj dobri prijatelju, bez prethodnog pokoravanja, ne možete doći do aristokracije. Hodite sa mnom u moj glavni stan da udesimo stvar.

ANDERSON Stojim vam na raspoloženju. (Ričardu) Povedite Juditu doma, umesto mene, dela, dečko moj! (On je uruči njemu) E sad, generale. (On ide preko trga ka Opštinskoj kući, ostavljajući Juditu i Ričarda zajedno)

BERGOJN (ide za njim korak dva, tada on zastane i okrene se Ričardu) A, dok nisam zaboravio, gospodine Dadžone, bio bih srećan da vas vidim kod sebe na ručku, u pola dva. (On zastane za čas i dodaje sa učtivo prikrivenom lukavošću) Povedite gospođu Anderson, ako bude tako dobra. (Svindonu koji puši) Primite ovo mirno, majore Svindone, vaš prijatelj britanski vojnik može svemu i svakome da odoli, osim britanskom Ministarstvu vojnom. (On ide za Andersonom)

NAREDNIK (Svindonu) Kakve su vaše zapovesti, gospodine majore?

SVINDON (divlje) Zapovesti! Šta vrede sad zapovesti. Vojske više nema. Natrag u logor, idite svi u tandariju! (okreće se nalevo krug i odlazi)

NAREDNIK (borben i patriota, odbija ideju poraza) Mirno! Ajd sad, gore glavu i pokažite im da vam je to uz prsluk! O desno rame! Četiri i četiri! Na levo krug! Napred marš!

Doboš daje tempo sa užasnom prolomnom bubnjavom, vojna muzika raspalila „Britanske grenadire“, narednik, Bradnel i engleske trupe maršuju prkosno ka logoru. Građani se guraju za njima, i idu s njima preko pijace i dobacuju im, a varoška muzika, jedna veoma primitivna rabota, zatvara pozorku i svira „Jenki Dudl“.

ESI (dolazi s njima i trči Ričardu) O, Dik!

RIČARD (dobro raspoložen, ali odsećan) De, de, de... ajd sad! Meni nije ništa, da budem obešen, ali ne dopuštam da me oplakuju.

ESI Neću, obećavam ti da neću. Ja ću biti dobra. (Pokušava da zaustavi suze, ali ne može) Ja... ja... idem da vidim kud idu vojnici. (Ona malo pođe preko pijace, praveći se kao da gleda svet)

JUDITA Obećajte mi da mu nikada nećete kazati.

RIČARD Ne bojte se. To oni utvrde rukovanjem.

ESI Eno se vraćaju. Oni tebe traže.

Likovanje na pijaci. Građani nadolaze kao reka, u divljem oduševljenju, sa svojom varoškom muzikom, i dižu Ričarda na ramena, kličući mu.

Kraj